

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Michaela Řeháková

Určovací žaloba jako typ žaloby

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Tomáš Pohl

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 14. března 2022

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 115 575 znaků včetně mezer.

Michaela Řeháková

V Praze dne 14. března 2022

Obsah

Úvod	1
1. Žaloba v civilním procesu	3
1.1 Žalobní právo	4
1.2 Dispoziční zásada ve vztahu k žalobě	5
1.3 Obligatorní složky žaloby	6
1.3.1 Účastníci řízení	7
1.3.2 Žalobní nárok	9
1.3.3 Žalobní důvod	11
1.4 Náležitosti žaloby	12
2. Druhy žalob v civilním procesu	15
2.1 Dělení podle obsahu petitu	16
2.2 Procesní žaloby	18
2.2.1 Incidenční žaloby a jejich souvislost s žalobou určovací	19
2.3 Hromadné žaloby	20
2.4 Vzájemná žaloba	22
3. Určovací žaloba	24
3.1 Předmět žaloby na určení	27
3.2 K překážce litispendence a rei iudicatae	29
3.3 Vztah k jiným žalobním typům	31
4. Věcná legitimace a naléhavý právní zájem	35
4.1 Věcná legitimace	36
4.2 Naléhavý právní zájem	37
5. Druhy určovacích žalob	41
5.1 Určovací žaloby podle § 80 OSŘ	42
5.1.1 K žalobám na určení věcného práva	42
5.1.2 K žalobám na určení neplatnosti právního jednání	45
5.1.3 K pracovněprávním žalobám podle § 80 OSŘ	46
5.2 Zákonné určovací žaloby	47
5.2.1 K pracovněprávním zákonným určovacím žalobám	48
5.2.2 K žalobám o určení neplatnosti rozhodnutí orgánu právnické osoby	49
5.2.3 K určování autorství	51
Závěr	53
Seznam použitých zdrojů	55

Úvod

Žaloba je jedním z vůbec nejdůležitějších institutů civilního procesního práva, tím spíše pak jedním z nejdůležitějších institutů sporného řízení nalézacího. Vždyť bez žaloby by nebylo ani samotného řízení. Tato diplomová práce si klade za cíl postihnout co nejkomplexněji jednotlivé aspekty žaloby na určení jako specifického žalobního typu.

Ačkoliv v prostředí kontinentálního práva není judikatura právním pramenem v pravém slova smyslu, nepochybně má enormní význam pro jeho praktickou aplikaci. Z tohoto důvodu bude v mé práci věnován poměrně velký prostor judikатурním závěrům zejména Nejvyššího soudu České republiky. Mou snahou bude zejména postihnout judikатурních výjimek z obecných pravidel stanovených zákonem.

Ve své práci se nejprve budu zabývat žalobou obecně – tj. jejím právním základem a charakterem. Zvláštní podkapitola bude dále věnována teoriím žalobního práva. Další samostatná podkapitola bude věnována i dispoziční zásadě, jako nejdůležitějšímu principu ovládajícímu institut žaloby. Poté se budu věnovat obligatorním složkám a náležitostem žaloby, jak je vymezuje doktrína a zákon.

V další kapitole se budu věnovat teoretickému dělení žalob a praktickým důsledkům, které z tohoto dělení vycházejí. V této části nebude věnována detailní pozornost všem možným způsobům jejich dělení, ale tato pozornost bude zaměřena na dělení podle obsahu žalobního petitu, neboť se domnívám, že pokus o jakýsi taxativní výčet různých způsobů dělení by nebyl účelný. Samostatné podkapitoly pak budou věnovány žalobám procesním vč. incidenčních, dále žalobám hromadným a vzájemným.

Dále se budu věnovat vymezení a specifikům určovací žaloby obecně. V samostatných podkapitolách budu rozebírat předmět žaloby, překážku litispendence a překážku rei iudicatae, dále pak bude rozebírán vztah žaloby na určení k jiným žalobním typům.

Samostatná kapitola bude věnována aktivní věcné legitimaci a naléhavému právnímu zájmu jako nejdůležitějším podmínkám pro úspěch žalobce v konkrétní věci. Rozebrána bude i jejich vzájemná souvislost.

V poslední části práce se pak budu věnovat jednotlivým podtypům žaloby na určení. Nejprve se zaměřím na rozdělení určovacích žalob na žaloby obecné a žaloby

zákonné. Z obou uvedených skupin pak vyberu některé reprezentativní skupiny žalob, které budu dále rozebírat.

Cílem mé diplomové práce je jednak postihnout (nejen) specifické aspekty žalob na určení z pohledu teorie, včetně vymezení oproti jiným žalobním typům, jednak zhodnotit dostatečnost platné právní úpravy v situaci, kdy v základním procesním předpisu existuje jediný základní paragraf upravující tento žalobní typ¹ a množství dalších upravujících konkrétní situace (tzv. zákonné určovací žaloby). Dalším z cílů této práce pak je postihnout praktických aspektů žaloby vyplývajících jak přímo ze zákona, tak především ze soudní judikatury.

¹ § 80 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

1. Žaloba v civilním procesu

Žaloba je v soudobé české civilistické doktríně chápána jako procesní úkon, jehož prostřednictvím se žalobce obrací na soudní orgán s žádostí o autoritativní řešení sporu.² V konečném důsledku tak žalobce požaduje po soudu, resp. po státu prostřednictvím soudu, realizaci práva na soudní ochranu zaručenou ústavním pořádkem.

Sama Ústava České republiky v článku 90 stanoví, že „soudy jsou povolány především k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům.“³ Onou ochranou práv je míněn široký okruh subjektivních práv jednotlivce vycházejících z různých právních předpisů – tedy se jedná o práva vycházející mimo jiné i z práva soukromého. Stanoveným postupem jsou pak v daném případě míněny normy civilního procesního práva, kdy tyto jsou za účelem ochrany subjektivních práv aplikovány soustavou obecných soudů.

Listina základních práv a svobod pak výše uvedenou tezi dále konkretizuje. V článku 36 odst. 1 stanoví, že „každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu [...]“.⁴ Termín „každý“ naznačuje, že domáhat se svého práva může neomezený okruh subjektů – tedy nejen fyzické osoby, nejen občané státu. Uvedený „každý“ se však může domáhat pouze „svého“ práva – tedy nikoliv ochrany práva ve veřejném zájmu či zájmu jiné osoby. Nezávislost a nestrannost soudu pak odkazuje na základní stavební kameny soudnictví v podmínkách demokratického státu.

Pro úplnost lze dodat, že výše specifikované právo na přístup k soudu jako takový, je jednou z mnoha složek práva na spravedlivý proces, tak jak ho chápe například Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Mezi další složky tohoto práva patří například právo na zákonného soudce nebo zásada veřejnosti.

Civilní žaloba je tedy obecně chápána jako dispoziční úkon žalobce, kterým se počíná civilní řízení sporné. Terminologicky se tak odlišuje od návrhu na zahájení řízení, který je jednou z možností zahájení řízení nesporného. Primárním účelem žaloby je

² WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 190.

³ Čl. 90 ústavního zákona č. 1/1993 Sb. ve znění pozdějších předpisů

⁴ Čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod

vymežit subjekty, prvotní předmět a prvotní obsah zahájeného soudního řízení, tedy vymežit kdo se bude řízení účastnit, o čem bude rozhodováno z hlediska věcného a jaká práva a povinnosti mají být nastolena soudním rozhodnutím⁵.

Takto pojatá žaloba je v platné právní úpravě formalizovaným úkonem z hlediska poměrně konkrétního vymezení způsobů podání žaloby, které mají za následek zahájení řízení. Žalobu (ostatně jako i jiná podání) lze podat pouze v listinné či elektronické podobě, a to za podmínky následného doložení písemné verze žaloby, prostřednictvím datové schránky, či za užití zaručeného elektronického podpisu.⁶

Civilní žalobu je však také možno chápat jako nástroj ochrany žalobcova ohroženého či porušeného materiálního práva, kdy toto právo zpravidla existuje ještě před právní mocí konečného rozhodnutí ve věci.⁷ Svoboda s touto tezí nesouhlasí. Vychází z myšlenky, že neexistuje norma, která by vznášela požadavek na pravdivost informací uvedených v žalobě, z čehož implicitně vyplývá, že tvrzené porušené či ohrožené právo nemusí reálně existovat, a tudíž mu z logiky věci nelze poskytnout ochranu. Zároveň poukazuje na skutečnost, že ve stanovených případech může dojít k vydání rozhodnutí typu rozsudku pro zmeškání, kdy je, pokud by žaloba neobsahovala pravdivé skutečnosti, v konečném důsledku vydáno rozhodnutí, které ochranu existujícím právům nejen že neposkytuje, ale je objektivně dokonce v rozporu s realitou.⁸ Podle mého názoru má Svoboda pravdu v tom, že ne vždy je výsledkem civilního procesu nastolení nebo obnovení (právně) správného stavu, jak jej předpokládá hmotné právo. Nemyslím si však, že kvůli tomu by nemohl být samotný institut žaloby pokládán za nástroj ochrany práva, neboť v ideálních podmínkách by jím nepochybně byl.

1.1 Žalobní právo⁹

Z historického pohledu existuje více způsobů, jak hledět na žalobu jako na institut.

⁵ SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), 2010, s. 22.

⁶ § 42 odst. 1 až 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

⁷ WINTEROVÁ, Alena. *Žaloba v občanském právu procesním*, Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 7.

⁸ SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), 2010, s. 26 – 27.

⁹ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 191 – 194.

Jako vůbec první je třeba zmínit teorii materiálněprávní. Tato vychází z představy, že implicitní součástí jakéhokoliv hmotného práva je od samého počátku právo žalovat v případě ohrožení tohoto hmotného práva. Problém této teorie je zřejmý – je to soud, kdo rozhoduje o tom, jaký je obsah hmotného práva, a zda toto právo vůbec existuje. Žalobce se bezesporu může domáhat i práva, které mu nesvědčí – tato skutečnost bude mít za následek „pouhý“ neúspěch ve věci.

Jako další se vyvinula teorie dualistická. Tato rozlišovala dvě složky žalobního práva – subjektivní právo žalobce plynoucí z práva soukromého, a vedle toho veřejnoprávní nárok na ochranu tohoto subjektivního práva.

Následovala teorie abstraktní, která zcela odpoutala právo žalovat od hmotněprávního nároku, z něhož bylo toto právo vyvozováno dříve. Žalobní právo tak bylo chápáno jako právo veřejnoprávní, jako právo požadovat plnění *sui generis* po státu.

Poslední velkou teorií byla teorie konkrétního žalobního práva. V tomto pojetí je žalobní právo chápáno jako právo na právní ochranu. Toto právo je tvořeno hmotněprávní a procesní částí, přičemž druhá jmenovaná část předpokládá nutnost naplnění podmínek žaloby i samotného procesu. V tomto pojetí naplnění obou zmíněných složek předznamenává úspěch žalobce ve věci.

Všechny výše uvedené teorie však byly překonány v souvislosti s rozvojem lidskoprávní doktríny, kdy bylo žalobní právo uchopeno jako imanentní součást práva na spravedlivý proces. Právo žalovat se tak stalo veřejným subjektivním právem jednotlivce.

1.2 Dispoziční zásada ve vztahu k žalobě

Právní principy obecně nebývají v textu právních předpisů nijak konkrétně vyjádřeny, přesto jsou objektivně existujícím faktorem, jenž nesporně ovlivňuje reálnou aplikaci práva.¹⁰

V civilním řízení lze obecně hovořit o existenci těchto principů: princip dispoziční a princip oficiality, princip projednací a vyšetřovací, princip volného hodnocení důkazů, princip jednotnosti řízení a princip koncentrace, princip materiální a formální pravdy.

¹⁰ HARVÁNEK, Jaromír. *Teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 267.

Blíže se budu zabývat dispoziční zásadou jako zásadou, podle mého názoru, nejvíce ovlivňující institut žaloby.

Celé civilní sporné řízení je bezpochyby do značné míry ovládáno dispoziční zásadou. Na této zásadě je postaveno nejen samotné podání žaloby, kterým řízení začíná, ale tato zásada v mnoha případech ovládá i konec řízení, a to tehdy, pokud je uzavírán soudní smír nebo je žaloba vzata zpět.

Sama žaloba je dispozičním úkonem z více pohledů. Žalobce disponuje nejen sporem samotným (tedy zda bude spor vůbec řešen a zároveň následně rozhodnut příslušným soudem), ale také předmětem řízení.¹¹ Je to totiž žalobce, kdo (primárně v žalobě) vymezuje předmět sporu, jenž je zároveň jednou z obligatorních náležitostí žaloby.¹² Pro úplnost je třeba dodat, že mimo žaloby samotné může být předmět řízení determinován i jinými procesními úkony žalobce a žalovaného, a to zejména částečným zpětvzetím žaloby, změnou žalobního petitu či vzájemným návrhem.

Je třeba si také uvědomit, že žaloba jako komplexní dispoziční úkon podstatně ovlivňuje výsledek sporu – nesprávně nadefinovaný předmět řízení může v konečném důsledku vést až k neúspěchu žalobce ve věci. I v případě úspěchu, byť částečného, je však nutno myslet na procesní zásadu *iudex ne eat ultra petita partium*, tedy že až na výjimky nelze přisoudit něco jiného či více, než čeho se žalobce domáhal.¹³

1.3 Obligatorní složky žaloby

V literatuře existuje více možností vymezení obligatorních prvků žaloby, které jsou dostačující k individualizaci sporu, nad třemi stěžejními prvky však panuje většinová shoda – jsou jimi účastníci řízení (subjekty žaloby), žalobní nárok a žalobní důvod.¹⁴ Mimo uvedených se v literatuře objevují další obligatorní složky, někdy označované jako složky přirozené – jsou jimi objekt a objektivní stránka žaloby, subjektivní stránka

¹¹ KINDL, Milan, Alexander ŠÍMA a Ondřej DAVID. *Občanské právo procesní*. 2., rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 148.

¹² § 79 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

¹³ § 153 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

¹⁴ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 195.

žaloby, souvislost mezi žalobním skutkem a požadavkem, identifikace orgánu příslušného rozhodnout, a další.¹⁵

Uvedené tři základní obligatorní složky jsou podle mého názoru v praxi významné zejména z hlediska problematiky rei iudicatae a překážky litispendence¹⁶. Pokud se totiž dvě žaloby od sebe odlišují alespoň v jedné z těchto obligatorních složek, není dána totožnost žaloby, a tudíž je žaloba projednatelná (z pohledu požadavků § 83 odst. 1 a § 159a odst. 4 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu v platném znění; dále jen „OSŘ“).

1.3.1 Účastníci řízení

V civilním řízení sporném jsou účastníky řízení žalobce a žalovaný.¹⁷ Pro úplnost je třeba dodat, že účastníci nesporného řízení jsou zákonem č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen „ZŘS“) definováni odlišně.¹⁸

Účastníky řízení jsou ty subjekty, kterým v řízení vznikají procesní práva a povinnosti. Účastenství je přitom záležitostí čistě procesního charakteru. Není tak z povahy věci nijak navázáno na hmotné právo – stěžejní je pouze okolnost, kdo žalobu podává (a je tak označen jako žalobce), a koho tato osoba označila jako stranu žalovanou (žalovaného). Existence hmotněprávního vztahu je stěžejní pouze pro řešení otázky věcné legitimace, a je tedy podmínkou úspěchu v řízení, nikoliv podmínkou účastenství.¹⁹

Účastníkem řízení může být pouze „entita“ s právní osobností, případně také ten, komu zákon přiznává způsobilost být účastníkem řízení.²⁰ Procesní subjektivita je tedy primárně navázána na hmotněprávní institut právní subjektivity.

Procesní způsobilost (tedy způsobilost v rámci řízení samostatně právně jednat) je pak od otázky procesní subjektivity odvislá. Tato způsobilost je opět navázána na

¹⁵ Srov. např. SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), 2010, s. 39 – 51.

¹⁶ § 83 odst. 1 a § 159a odst. 4 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

¹⁷ § 90 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

¹⁸ viz § 6 zákona č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních

¹⁹ KINDL, Milan, Alexander ŠÍMA a Ondřej DAVID. *Občanské právo procesní*. 2., rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 100 – 102.

²⁰ § 19 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

hmotněprávní institut, a to na institut svéprávnosti. I zde je však výjimka pro toho, komu zákon procesní způsobilost přiznává.²¹

Zatímco nedostatek procesní subjektivity je vadou v zásadě neodstranitelnou (s výjimkou procesních řešení jako je procesní nástupnictví při univerzální sukcesi nebo změna žaloby co do chybného označení účastníka), nedostatek procesní způsobilosti je v zásadě vadou zhojitelnou (např. zákonným zastoupením nebo opatrovníkem).

V ideálním případě je řízení od jeho počátku do jeho skončení vedeno se stejnými účastníky. Z povahy věci je totiž za situace zachování původních účastníků zajištěna maximální možná míra individualizace žaloby.²² Zákon však zná způsoby, jak může dojít ke změně v osobách na straně žalobce či žalovaného. Umožnění takovéto změny je naopak žádoucí z hlediska dodržení principu hospodárnosti.

OSŘ tak zavádí a rozlišuje následující instituty:

1) Přistoupení dalšího účastníka podle § 92 odst. 1 OSŘ

Jde o situaci, kdy v žalobě označený žalobce či žalovaný není sám o sobě věcně legitimován, a žaloba by tak v konečném důsledku neměla naději na úspěch – např. tedy v situaci, kdy je jako žalovaný označen pouze jeden z nerozlučných spoluvlastníků. Zákon pro takový případ nabízí řešení přistoupením dalšího účastníka vedle účastníka stávajícího tak, aby o předmětném sporu mohlo být rozhodováno meritorně.

2) Záměna účastníků podle § 92 odst. 2 OSŘ

Tento institut míří na procesní řešení situace, kdy věcná legitimace na straně žalobce či žalovaného chybí úplně. Obdobně jako v předcházejícím případě tak jde o prostředek odstranění nedostatku věcné legitimace, a umožnění kladného meritorního rozhodnutí soudem, v tomto případě však nahrazením původního účastníka účastníkem novým.

3) Procesní nástupnictví při univerzální sukcesi podle § 107 OSŘ

Tento institut umožňuje v situaci, kdy účastník po zahájení řízení ztratí procesní subjektivitu (tedy například zemře či zanikne), za určitých okolností v řízení pokračovat

²¹ § 20 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

²² WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 196.

s jeho procesním nástupcem. Zákonná úprava v tomto případě bere zcela zjevně v potaz povahu věci, a umožňuje tak více způsobů řešení dané situace v závislosti na konkrétních okolnostech.

4) Procesní nástupnictví při singulární sukcesi podle § 107a OSŘ

Úprava tohoto institutu umožňuje řešení situace, kdy v průběhu řízení dojde ke hmotněprávní skutečnosti mající za následek převod nebo přechod práv či povinností. Svou povahou se tak blíží záměně účastníků, a nabízí v zásadě obdobně procesní řešení.

Zcela specifickým institutem pak je institut vedlejšího účastenství. Vedlejší účastník má postavení účastníka řízení co do práv a povinností, ačkoliv sám účastníkem v pravém slova smyslu není. Jako vedlejší účastník může v řízení vystupovat jen osoba mající právní zájem na jeho výsledku.²³

1.3.2 Žalobní nárok

Žalobní nárok je další z obligatorních náležitostí žaloby. V literě zákona je uvozen slovy „*čeho se navrhovatel domáhá*“²⁴. V literatuře se objevuje dvojitý chápání žalobního nároku²⁵, které by se dalo označit jako užší a širší.

V úzkém pojetí je žalobní nárok chápán jako synonymum pro žalobní petit. Tedy té části žaloby, kde žalobce přímo navrhne znění výroku rozsudku pro případ, že mu bude plně vyhověno. Žalobní petit bude dále rozbírán v kapitole č. 1.4 týkající se náležitostí žaloby.

V širokém pojetí je žalobním nárokem nejen žalobní petit, ale také vylíčení skutkových okolností. Tedy obě tyto složky dohromady teprve dostatečně definují žalobní nárok. Toto pojetí vychází z myšlenky, že např. dvě paralelní žaloby, které mají shodně nadefinované strany řízení i žalobní petit, a které stojí na shodném právním základu, nemusí být nutně zcela totožné (a tedy jedna nemusí být procesně odmítnuta z důvodu překážky litispendence či rei iudicatae).

²³ § 93 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

²⁴ § 79 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

²⁵ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 196 – 197.

Samotný Ústavní soud České republiky by se dal označit za zastánce širokého pojetí žalobního nároku, ačkoliv tento pojem podřazuje pod pojem předmětu řízení. Ve své judikatuře vyčítá obecným soudům vymezování předmětu řízení pouze na základě obsahu žalobního petitu, neboť tvrdí, že pro řízení je rozhodující taktéž skutek, na jehož základě je nárok uplatňován. „[...] *Pro vymezení předmětu řízení (tj. závěr, čeho se navrhovatel domáhá a na základě jakých rozhodujících skutečností) je rozhodující nejen samotné návrhové žádání jako takové, ale [...] je nutno posuzovat návrh jako celek.*“²⁶

Žalobní nárok samotný je stěžejní složkou žaloby. Právě zde se nejmarkantněji projevuje výše zmiňovaná zásada *iudex ne eat ultra petita partium*²⁷. O tom, že v praxi se při rozhodování soudů vyskytnou případy, kdy soud rozhodne o něčem, čeho se žalobce vůbec nedomáhal, svědčí i judikatura Nejvyššího soudu české republiky²⁸. Pokud takovýmto způsobem soud rozhodne, zatíží řízení vadou, která by mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, a je tudíž jednou z vad řízení ve smyslu § 205 odst. 2. písm. c) a § 242 odst. 3 OSŘ. Tedy vadou, jež je jedním z důvodů odvolání, a zároveň vadou, ke které je dovolací soud povinen přihlédnout z úřední povinnosti.²⁹

Na tomto místě je však potřeba uvést, že výše uvedené neplatí beze zbytku. Judikatura dovodila, že mohou existovat i situace, kdy lze změnit či doplnit žalobní petit bez změny či rozšíření žaloby.³⁰ Jako jeden případ z mnoha lze uvést např. situaci žaloby o zřízení věcného břemene z důvodu realizace práva cesty. Zde Nejvyšší soud judikoval, že „[...] *žaloba [...] je dostatečně určitá tehdy, pokud se z ní podává, k jakému pozemku a ve prospěch které stavby má být právo cesty zřízeno; jde-li o způsob vypořádání vztahu mezi účastníky, vyplývající z právního předpisu, je v takovém případě na soudu, aby sám určil, kudy cesta povede a aby případně blíže vymezil i obsah práva cesty.*“³¹

²⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 4. července 1996, sp. zn. III.ÚS 80/1996, dostupný na www.usoud.cz.

²⁷ § 153 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

²⁸ Např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. července 2010, sp. zn. 26 Cdo 4401/2008 nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. listopadu 2012, sp. zn. 32 Cdo 2131/2012, oba dostupné na www.nsoud.cz.

²⁹ JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Komentáře (Wolters Kluwer ČR).

³⁰ SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), 2010, s. 89.

³¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. července 2007, sp. zn. 22 Cdo 1075/2006, dostupný na www.nsoud.cz.

1.3.3 Žalobní důvod

„Skutková tvrzení, od nichž žalobce odvozuje svůj právní požadavek vůči žalovanému, tvoří jádro žalobního sdělení.“³² Žalobním důvodem jsou proto ty tvrzené skutečnosti, jež jsou základem tvrzeného hmotněprávního nároku žalobce. Nejde tak o všechny tvrzené skutečnosti, ale pouze o ty právně relevantní.

Povinný rozsah žalobních tvrzení je čistě formálně poměrně nízký. Žalobce nemůže být (opět čistě formálně) nucen, aby svou povinnost tvrzení realizoval do té míry, která by mu zajistila úspěch ve věci. Minimální rozsah tvrzení je však dán povahou věci – žalobce musí tvrdit alespoň tolik, aby jeho žaloba nebyla zaměnitelná s jinou.³³

Samotný žalobní důvod, resp. jeho právní kvalifikaci, není v souladu s principem *iura novit curia* potřebné v žalobě výslovně uvádět. Z hlediska formálního tak postačí, je-li žalobní důvod seznatelný z vyličení skutkových okolností žaloby. Historicky se pohled na tuto problematiku vyvíjel zajímavým způsobem – za působnosti Civilního řádu soudního (tj. zákona č. 113/1895 ř. z. z doby monarchie) bylo uvedení právní kvalifikace výslovně zakázáno, a i za působnosti současného OSŘ bylo uvedení právní kvalifikace ještě minimálně koncem sedmdesátých let silně nežádoucí.³⁴ V dnešní době sice není uvedení žalobcova právního názoru nikterak na závadu, takováto kvalifikace však není pro soud jakkoliv závazná. Naopak konstantní judikatura zcela jasně uvádí, že pokud lze žalobci přiznat plnění, jehož se domáhal z jiného právního důvodu, nesmí soud žalobu zamítnout.³⁵

S výše uvedeným pak souvisí i procesní poučovací povinnost soudu, kdy předseda senátu je povinen vyzvat účastníka řízení (zde žalobce) k doplnění skutkových tvrzení, pokud dospěje k názoru, že věc lze po skutkové stránce posoudit odlišně, případně je také povinen vyzvat k návrhu důkazů k prokázání těchto tvrzení.³⁶

³² SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), 2010, s. 56.

³³ Tamtéž, s. 70.

³⁴ WINTEROVÁ, Alena. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 15.

³⁵ Např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. června 2012, sp. zn. 33 Cdo 1234/2011, dostupné na www.nsoud.cz.

³⁶ § 118a odst. 2 a 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

1.4 Náležitosti žaloby

Každá žaloba musí obsahovat dva typy povinných náležitostí, které se označují jako náležitosti povinné a zvláštní. První uvedené vychází z § 42 odst. 4 OSŘ, přičemž tyto náležitosti musí obsahovat každé procesní podání. Zvláštní náležitosti vyplývají z § 79 odst. 1 OSŘ, přičemž tyto jsou stanoveny pouze pro návrh na zahájení řízení (tedy žalobu).

Náležitosti jsou významným prvkem žaloby z toho pohledu, že jejich nedostatek může vést až k odmítnutí žaloby jako celku, kdy spor vůbec nebude meritorně projednáván. Tomuto procesnímu řešení však musí vždy předcházet výzva k doplnění podání, a to včetně poučení o následcích nevyhovění výzvě.³⁷

V žalobě je nezbytné uvést následující údaje jakožto obecné náležitosti – kterému soudu je žaloba určena (tato náležitost je důležitá nejen z hlediska vyjádření žalobcova názoru ohledně určení příslušnosti soudu, ale je podstatná také za situace, kdy je dána možnost volby příslušnosti), kdo žalobu podává, které věci se týká (tedy právní důvod žaloby), co sleduje (tedy žalobní petit), podpis (nebo podpis právního zástupce) a datum.³⁸

Zvláštními náležitostmi žaloby jsou označení účastníků, vylíčení rozhodných skutečností, označení důkazů a žalobní petit.³⁹ V následujícím textu budou některé aspekty uvedených náležitostí blíže rozebrány.

1) Označení účastníků

Zákon výslovně vyžaduje označení účastníků řízení (tedy jak žalobce, tak žalovaného) stanovenými údaji, tedy zejména jménem, příjmením, bydlištěm, identifikačním číslem a dalšími údaji v textu zákona uvedenými.⁴⁰ K věci zdánlivě tak banální, jako je označení účastníků, se ve své judikatuře opakovaně vyjadřoval i Nejvyšší soud.

³⁷ § 43 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

³⁸ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 199.

³⁹ Tamtéž, s. 199.

⁴⁰ § 79 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

V určitých případech Nejvyšší soud například dovedl povinnost označit účastníky více identifikátory, než kolik jich zákon předpokládá. Typicky datem narození za situace, kdy na jedné adrese bydlí více osob stejného jména.⁴¹

Problémy v praxi občas činí označení žalovaného v případě, že jím je stát. Nejvyšší soud dovedl, že je-li jako žalovaný nesprávně označen pouze orgán státu či kraje nebo obce, ač jím má být Česká republika, kraj nebo obec, jde o vadu žaloby ve smyslu § 43 odst. 1 OSŘ (tedy vadu, kdy žaloba neobsahuje stanovené náležitosti).⁴²

2) Vylíčení rozhodujících skutečností

Vylíčení rozhodujících skutečností je sice povinnou náležitostí žaloby, na druhou stranu je třeba si uvědomit, že tvrdit tyto skutečnosti je v zásadě možné až do vyhlášení rozhodnutí.⁴³ Povinnost poučit účastníka o tom, že účastník nevylicil všechny rozhodné skutečnosti, má soud i v obecnější rovině podle § 118a odst. 1 OSŘ.

Winterová rozeznává ještě náležitosti fakultativní, které ovšem žaloba za určitých okolností mít musí.⁴⁴ Do této skupiny podle ní patří mimo jiné i uvedení těch skutečností, z nichž je možné dovést naléhavý právní zájem, jenž je podmínkou žaloby na určení podle § 80 OSŘ.

Podle mého názoru velmi nešťastný už koncept „fakultativně obligatorních náležitostí“, nicméně problematika povahy naléhavého právního zájmu je problematikou poměrně složitou a často řešenou i judikaturou vyšších soudů⁴⁵. Blíže tedy bude popsána v samostatné kapitole č. 4.2.

⁴¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. října 2003, sp. zn. 30 Cdo 596/2002, dostupné na www.nsoud.cz.

⁴² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. března 2012, sp. zn. 31 Cdo 2847/2011, publikované pod číslem 72/2012 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní, dostupné na www.nsoud.cz.

⁴³ § 119a odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

⁴⁴ WINTEROVÁ, Alena. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 17.

⁴⁵ Např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. prosince 2008, sp. zn. 28 Cdo 2521/2008, dostupné na www.nsoud.cz.

3) Označení důkazů

Žalobce má povinnost označit důkazy v zásadě ke všem tvrzeným skutečnostem.⁴⁶ Důkazním prostředkem může být v podstatě cokoliv, co je způsobilé zjistit stav věci.⁴⁷

4) Žalobní petit

Petit je v zásadě návrhem konečného soudního meritorního výroku pro případ, že bude žalobě plně vyhověno. Měl by tudíž být určitý a jednoznačný. Teorie rozlišuje petit jednoduchý (kdy existuje pouze jeden žalobní nárok) a složený (existuje nároků více). Poddruhem složeného petitu je petit alternativní a eventuální – první pojem míří na situaci, kdy existuje hmotněprávní právo dlužníka vybrat si způsob plnění, druhý pak míří na situaci nemožnosti plnění. Za zvláštní druh petitu lze vedle uvedených druhů označit ještě alternativu facultas, která je procesní nabídkou žalobce žalovanému, a která umožňuje splnit povinnost náhradním způsobem.⁴⁸

⁴⁶ Srov. § 121, § 133 a § 133a zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

⁴⁷ § 125 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

⁴⁸ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 202 – 203.

2. Druhy žalob v civilním procesu

OSŘ, jako základní procesní norma upravující civilní řízení, v platném znění mezi jednotlivými druhy žalob nijak nerozlišuje. Zmiňuje pouze specifikum žaloby na určení, kdy stanoví podmínku existence naléhavého právního zájmu jako podmínku podání takovéto žaloby.⁴⁹

Dlužno dodat, že do konce roku 2013 OSŘ rozděloval žaloby v § 80 podle obsahu žalobního petitu, kdy ovšem ani tento zákonný výčet nebyl výčtem úplným⁵⁰. Tehdejší platná právní úprava rozlišovala žalobu na plnění, žalobu na určení a statusovou žalobu. Tzv. žaloba právotvorná však v tomto výčtu absentovala. Podle původního návrhu zákona č. 293/2013 Sb., jenž toto ustanovení novelizoval, bylo úmyslem předkladatele návrhu jednak doplnit právotvornou žalobu do existujícího výčtu, jednak vyškrtnout statusovou žalobu, jenž se mezitím stala materií ZŘS. V průběhu legislativního procesu bylo však ustanovení zcela změněno, a nabylo tak dnešní podoby.⁵¹

Druhy žalob tak zůstávají v zásadě předmětem teorie. Otázkou je, nakolik je dělení podstatné z hlediska praxe. Nepochybně existují žaloby, jejichž označení je označením tradičním a obecně užívaným. Takovéto ustálené druhové označení žalob je pak nesporně praktické za situaci, kdy již po přečtení předmětu věci je v hrubých obrysech patrné, čeho se žaloba bude týkat. Na druhou stranu toto nevyklučuje existenci žalobních typů, kteréžto své ustálené označení nemají – vzhledem k jednotnosti právní úpravy nic nebrání v jejich projednání a vydání rozhodnutí. Na druhou stranu je třeba poznamenat, že zakládat jakýkoliv systém klasifikace žalob na označení tak nahodilém, je úkol zcela nemožný. Z uvedeného důvodu bude v následujícím textu věnována pozornost druhům žalob jednak podle kritéria obsahu žalobního petitu, jednak těm konkrétním druhům, které jsou v praxi ustáleným způsobem tradičně označovány.

Přesto je třeba na tomto místě poznamenat, že teorie i praxe používá i další druhová označení pro konkrétní žalobní typy, než o jakých je v dalším textu práce

⁴⁹ § 80 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

⁵⁰ Úplnost však nebyla ani snahou zákonodárce, sama textace naznačovala, že se jednalo o pouhý demonstrativní výčet.

⁵¹ Text § 80 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, zní: „*Určení, zda tu právní poměr nebo právo je či není, se lze žalobou domáhat jen tehdy, je-li na tom naléhavý právní zájem.*“

pojednáno detailněji. Všechna tato označení mají společné v zásadě to, že z hlediska použitého kritéria nedokážou obsáhnout celou paletu myslitelných žalobních variant.

Tím vůbec nejjednodušším způsobem označování (resp. dělení) je označování podle právního důvodu žaloby. Z tohoto pohledu lze žaloby dělit na žaloby věcněprávní a obligačněprávní.⁵² Setkáváme se tak s žalobou vlastnickou (konkrétněji pak negatorní či reivindikační), žalobou z věcného břemene či žalobou obligační. Dalším používaným dělením je dělení na žaloby petitorní a posesorní podle toho, zda směřují k ochraně vlastnictví nebo držby.

Někdy je zmiňováno i dělení žalob podle jejich zamýšleného účinku. Toto je však nepřesné minimálně z toho pohledu, že sama žaloba může mít za následek pouze zahájení řízení. Rozhodně však není způsobilá práva a povinnosti osob deklarovat či snad dokonce konstituovat. K tomuto je způsobilé až konečné meritorní rozhodnutí, proto se domnívám, že nejde ani tako dělení žalob, jako o dělení rozsudků.

Svoboda zmiňuje taktéž dělení žalob na žaloby sporné a nesporné podle rozsahu požadavků na informace uvedené v žalobě, resp. v návrhu na zahájení řízení, a podle způsobu dokazování, které se v řízení prosadí⁵³ (tzn. jestli je spor ovládan zásadou vyšetřovací nebo projednací). Dále pak zmiňuje např. dělení na žaloby komplexní a výsekové podle toho, zda řízení obsáhne celou říši sporného právního poměru nebo jeho část.⁵⁴ Podle mého názoru je však toto další dělení poměrně umělé a nemá podstatnější praktický význam.

2.1 Dělení podle obsahu petitu

Toto dělení vychází z povahy žalobního návrhu, resp. konkrétně z obsahu žalobního petitu, a rozlišuje tak žaloby podle povahy toho, čeho se navrhovatel (žalobce) domáhá. Z uvedeného hlediska teorie i praxe rozlišuje čtyři základní typy žalob. Jsou jimi žaloba na plnění, statusová žaloba, žaloba právotvorná a žaloba na určení. O poslední jmenované na tomto místě nebude blíže pojednáno, neboť je předmětem třetí, čtvrté a páté kapitoly této práce.

⁵² SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), s. 179.

⁵³ Tamtéž, s. 181.

⁵⁴ Tamtéž, s. 183 – 184.

1) žaloba na plnění

Žaloba na plnění je nejčastějším druhem žaloby vůbec. Její podstata vychází z předpokladu existence nějaké hmotněprávní povinnosti⁵⁵, jež nebyla žalovaným splněna dobrovolně. Žalobce se obrací na soud za účelem deklarace svého subjektivního, této povinnosti odpovídajícího, práva.

Ono plnění může být jakéhokoliv charakteru. Může tak jít o povinnost typu *dare, facere, omittere* i *pati*.⁵⁶ Ostatně s výkonem různých typů rozsudků na plnění počítají i exekuční normy, když umožňují různé způsoby výkonu rozhodnutí (přičemž výčet jednotlivých způsobů výkonu exekuce zcela zjevně koreluje s rozmanitostí možných typů vykonávaných rozsudků na plnění)⁵⁷.

Cílem tohoto žalobního typu je vydání (vykonatelného) exekučního titulu⁵⁸, a to ve formě deklaratorního rozsudku (v tomto ohledu se podobá žalobě na určení), případně nějaké formy platebního rozkazu vč. elektronického nebo směnečného a šekového.

2) Žaloba statusová

V roce 2013 byl přijat ZŘS, přičemž v souvislosti s přijetím tohoto zákona bylo třeba novelizovat i OSŘ, jak je o tom podrobněji pojednáno výše. V platné právní úpravě tak materii statusových žalob upravuje ZŘS, přičemž upravuje zejm. odchylky proti obecné úpravě tak, aby byla zajištěna reflexe specifík těchto zvláštních řízení.

V praxi se statusovými žalobami rozumí zejm. ty žaloby, jenž vyvolávají řízení ve věcech nezvěstnosti a smrti, řízení o některých otázkách týkající se právnických osob, řízení ve věcech manželských a partnerských, řízení o určení a popření rodičovství, a další.

Podle Winterové není cílem statusové žaloby vydání exekučního titulu, nýbrž úprava „*osobního statusu občana*“.⁵⁹ K uvedenému je však podle mého názoru třeba

⁵⁵ Tato povinnost může mít svůj původ v zákoně, v hmotněprávním poměru či může vycházet ze skutečnosti porušení práva. Právní důvod existence této povinnosti je irelevantní.

⁵⁶ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 205.

⁵⁷ Zejm. § 258 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu a § 59 zákona 120/2001 Sb., exekučního řádu

⁵⁸ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Civilní proces*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 329.

⁵⁹ WINTEROVÁ, Alena. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 55.

dodat, že v dnešním pohledu nejen občana, ale obecně fyzické osoby, a také osoby právnické (např. rozhodnutí o její likvidaci či zrušení). Rozhodnutí má povětšinou konstitutivní charakter, čímž se podobá žalobě právotvorné.

3) Žaloba právotvorná

Právotvorné žaloby jsou ty, jimiž žalobce „žádá soud, aby založil, změnil nebo zrušil právní poměr mezi účastníky nebo aby upravil nově jejich vzájemná práva a povinnosti.“⁶⁰ Cílem takovéto právotvorné žaloby je pak vydání konstitutivního rozhodnutí.

Vzhledem k uvedenému charakteru tohoto žalobního typu je nezbytné, aby zmocnění soudu k vydání rozhodnutí majícího tak závažné důsledky bylo stanoveno přímo zákonem. Vždyť důsledkem takového rozhodnutí je autoritativní vnučení práv a povinností osobě, která s novým uspořádáním svých záležitostí nemusí nutně souhlasit. Uvedené ostatně vyplývá i z existence principu zachování legitimního očekávání.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen OZ) zakládá pravomoc soudu vydat právotvorné meritorní rozhodnutí hned na několika místech. Jde například o situaci vypořádání spoluvlastnictví⁶¹, vypořádání společného jmění manželů⁶², či změny smlouvy důsledkem podstatné změny okolností⁶³.

2.2 Procesní žaloby

Procesní žaloby jsou zvláštním okruhem žalob, jejichž přípustnost je založena právem procesním, nikoliv právem hmotným jako je tomu v drtivé většině případů. Podobně jako žaloby právotvorné jsou něčím zcela výjimečným, a musí tak mít oporu v konkrétním zákonném ustanovení.

⁶⁰ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 208.

⁶¹ § 1143 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

⁶² § 765 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

⁶³ § 1766 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

OSŘ upravuje některé případy procesních žalob, např. žalobu na neplatnost smíru⁶⁴ či tzv. žalobu poddlužnickou⁶⁵. Procesní žaloby však mohou vycházet i z jiných předpisů.

V literatuře se objevuje názor, že procesními žalobami jsou i žaloby určovací – tedy že jejich přípustnost je konstruována výhradně procesním právem, protože (na rozdíl od žalob na plnění) jejich existence nezbytně nevyplývá z povahy vztahu hmotného a procesního práva.⁶⁶ Vyskytuje se ale i názor opačný, tedy že žaloby procesní nelze s žalobami na určení směšovat, neboť účelem procesních žalob je vyčlenění nějaké otázky z jiného, nesporného řízení.⁶⁷

Podle mého názoru jsou výše uvedené názory zapříčiněné různým úhlem pohledu různých autorů na tutéž otázku. Zatímco první skupina názorů se zaměřuje na původ a podstatu žaloby na určení, druhý pohled je zaměřen na jejich účel. Myslím si však, že v praxi nemá způsob nahlížení na vztah žalob procesních a žalob na určení většího významu, a je tak pouze předmětem akademického zájmu.

2.2.1 Incidenční žaloby a jejich souvislost s žalobou určovací

Za ještě specifičtější poddruh procesní žaloby lze označit žalobu incidenční, kdy takovéto označení je v praxi podstatně více využíváno. Pojem „procesní žaloba“ je oproti tomu pojmem spíše teoretickým.

Incidenční žaloba je žalobou, jež reaguje na spory či nejasnosti, které vyvstanou v souvislosti s jiným probíhajícím řízením, a to řízením nesporným či jiným zvláštním řízením (např. podle zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení, dále jen „insolvenční zákon“). V tomto probíhajícím řízení tato vyvstala otázka nemůže být samostatně rozhodnuta, neboť toto zvláštní řízení sleduje jiný cíl⁶⁸. O incidenčních

⁶⁴ § 99 odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

⁶⁵ § 315 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

⁶⁶ WINTEROVÁ, Alena. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 67.

⁶⁷ SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), s. 185.

⁶⁸ WINTEROVÁ, Alena. *Incidenční spory*. Bulletin advokacie. 2003, č. 4, s. 13.

žalobách tedy hovoříme tam, kde je nutno rozhodnout v samostatném řízení⁶⁹, typicky v nalézacím řízení sporném.

Těchto incidenčních žalob by bylo možno jmenovat mnoho. Namátkou OSŘ z incidenčních žalob upravuje žalobu excindační⁷⁰ a odporovou⁷¹, insolvenční zákon taxativně upravuje různé druhy incidenčních sporů⁷², ZŘS upravuje např. spory o dědické právo⁷³.

Incidenční žaloba je tak vlastně svou povahou velmi příbuzná žalobě určovací, resp. v zásadě se jedná o zákonnou určovací žalobu. „*Incidenčním sporům je společné to, že rozhodnutí v nich mají vesměs určovací povahu, aniž by ovšem bylo nutno tvrdit a prokázat naléhavý právní zájem na požadovaném určení, protože žaloba se vždy opírá o výzvu (odkaz či pokyn) soudu [...]. Incidenční spor nikdy není sporem o plnění [...]*“.⁷⁴ Specifikem tak vlastně je hlavně skutečnost, že na rozdíl od klasických určovacích žalob podle § 80 OSŘ není třeba tvrdit a prokazovat naléhavý právní zájem na určení. Tento je jakoby nahrazen, či se snad presumuje, pouhou skutečností, že věc je třeba rozhodnout pro účely jiného řízení.

Incidenční žaloba je tak vlastně pojmem, který pokrývá určitou výšeč zákonných určovacích žalob. Pojem sám přitom směřuje ke způsobu „vzniku“ žaloby, zatímco pojem žaloby na určení míří na obsah žalobního petitu.

2.3 Hromadné žaloby

Hromadná žaloba (taktéž kolektivní či skupinová) je institutem původně americkým⁷⁵, vycházejícím z jiného právního prostředí. I proto není bez obtíží inkorporovatelný do kontinentálních právních řádů. Praktičnost některých aspektů tohoto typu žaloby je však skutečností zcela nespornou. Některé oblasti lidské činnosti po úpravě skupinové žaloby přímo volají – jde například o oblast ochrany přírody, ochrany proti

⁶⁹ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 204.

⁷⁰ § 267 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

⁷¹ § 267a zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

⁷² § 159 zákona č. 182/2006 Sb., zákon o úpadku a způsobech jeho řešení

⁷³ § 170 zákona č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních

⁷⁴ WINTEROVÁ, Alena. *Incidenční spory*. Bulletin advokacie. 2003, č. 4, s. 13.

⁷⁵ Tzv. class action

nekalosoutěžním praktikám, oblast manipulace s volebním procesem či záležitostí kapitálového trhu.⁷⁶

V uvedených oblastech se potřeby ochrany svých práv mohou v jeden okamžik dovolávat i tisíce samostatných subjektů zároveň, proto je na místě nějakým způsobem upravit, respektive modifikovat, obecnou úpravu kontinentálního civilního procesu, který bezesporu není na takovýto hromadný způsob poskytování ochrany právům připraven. Snadno si lze představit, že už samo přístupování dalších účastníků do jediného řízení by dokázalo ochromit celý soudní aparát, nemluvě o spojování souvisejících řízené či vedení tisíců samostatných sporů.

OSŘ předkládá pouze minimalistickou úpravu některých aspektů hromadné žaloby v porovnání s jejím pojetím v zahraničních právních řádech.⁷⁷ V zásadě upravuje pouze dva aspekty – v § 83 odst. 2 stanoví vznik překážky litispendence pro určité typy žalob podle jejich specifikovaného předmětu⁷⁸, v § 159a odst. 2 stanoví rozšíření okruhu osob, pro něž je výsledný pravomocný rozsudek závazný. Nadto je třeba si uvědomit, že na hromadnou žalobu dopadá taktéž odst. 4 uvedeného ustanovení – tedy že jednou vydaný pravomocný rozsudek vytváří překážku rei iudicatae, kdy tato překážka brání opětovnému projednání téže žaloby, byť v tomto případě s rozdílnými účastníky. Podle Winterové je stávající, takto pojatá právní úprava nedostatečná proto, že nedostatečně dbá ochrany práv třetích osob.⁷⁹

Podle mého názoru by se stávající český právní úprava dala označit jako nefunkční. Už sám text zákona omezuje použitelnost úpravy na poměrně úzkou oblast, přičemž rozhodnutí o zdržení se nekalé soutěže či odstranění závadného stavu vzniklého z téhož důvodu, nebo rozhodnutí o zdržení se protiprávního jednání ve věcech ochrany spotřebitelů, bude z povahy věci v mnoha případech působit erga omnes již samo o sobě

⁷⁶ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 212 – 213.

⁷⁷ K tomu srov. WINTEROVÁ, Alena. *Hromadné žaloby (procesualistický pohled)*. Bulletin advokacie. 2008, č. 10, s. 21 – 27.

⁷⁸ Jde o řízení o zdržení se protiprávního jednání nebo o odstranění závadného stavu ve věcech ochrany práv porušených nebo ohrožených nekalým soutěžním jednáním; o zdržení se protiprávního jednání ve věcech ochrany práv spotřebitelů; o věci náhrady škody nebo dorovnání výše protiplnění podle zákona o nabídkách převzetí anebo ve věcech přezkoumání protiplnění při výkupu účastnických cenných papírů; a o další věci stanovené zvláštními právními předpisy.

⁷⁹ WINTEROVÁ, Alena. *Hromadné žaloby (procesualistický pohled)*. Bulletin advokacie. 2008, č. 10, s. 27.

(tzn. i bez stávající právní úpravy). Ačkoliv by tomu tak samozřejmě nebylo ve stu procentech případů. Ostatní věci⁸⁰ pak upravuje zvláštní právní předpis, jedná se tak vlastně o pouhé odkazovací normy.

Judikatura se k popsané úpravě staví spíše zdrženlivě, povětšinou dává přednost ochraně práv třetích osob, tj. osob formálně se neúčastnících řízení.⁸¹ Nedá se však říci, že by uvedená ustanovení byla v praxi zcela nevyužitelná a nevyužívaná. Nejvyšší soud např. dovedl správnost zastavení té části řízení o zdržení se nekalosoutěžního jednání, o níž byl dříve zahájen jiný spor, v němž však žalobce vůbec nefiguroval, a to přesto, že v rámci nekalosoutěžního jednání byla přímo zneužita firma žalobce.⁸²

Pro úplnost je taktéž třeba zmínit vládní návrh zákona o hromadném řízení, jenž byl Poslanecké sněmovně České republiky předložen v listopadu roku 2021. Tento zákon měl relativně komplexně upravovat problematiku hromadných žalob, přičemž žalobcem měla být jediná osoba reprezentující hromadné zájmy skupiny. Zákon rozlišoval dva typy řízení, a to řízení přihlašovací a odhlašovací, k projednání věci měly být příslušné krajské soudy.⁸³ Tento návrh zákona byl však již v lednu roku 2022 vzat zpět pravděpodobně v souvislosti s nástupem nové vlády Petra Fialy. Nový návrh dosud předložen nebyl a komplexní úprava hromadných žalob tak dosud neexistuje.

2.4 Vzájemná žaloba

*„Vzájemná žaloba je procesní úkon žalovaného, kterým může během řízení v prvním stupni uplatnit své nároky vůči žalobci.“*⁸⁴ Jde tedy vlastně o situaci, kdy žalovaný uplatní v reakci na žalobu svoji tvrzenou pohledávku, která však musí převyšovat pohledávku tvrzenou žalobcem.⁸⁵ Pokud tato podmínka není naplněna, jedná se o pouhou námitku započtení, tedy o procesní obranu, a nikoliv samostatnou žalobu jenž má za následek (podstatné) rozšíření předmětu řízení.

⁸⁰ Tzn. § 83 odst. 2 písmeno c) a d) zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

⁸¹ Srovnání např. nález Ústavního soudu ze dne 10. března 2009, sp. zn. IV. ÚS 1106/2008, dostupný na www.usoud.cz

⁸² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. prosince 2013, sp. zn. 23 Cdo 4110/2011, dostupné na www.nsoud.cz

⁸³ Sněmovní tisk 35/0 – vládní návrh zákona o hromadném řízení

⁸⁴ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 342.

⁸⁵ § 98 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

Úprava podání vzájemné žaloby je víceméně shodná s úpravou návrhu na zahájení řízení, jeho změny a zpětvzetí – zákon užívá formulace „přiměřeného použití“ této úpravy.⁸⁶

Podle mého názoru vzájemná žaloba není samostatným typem žaloby tak, jak tomu je u ostatních výše zmiňovaných žalobních typů. Mám za to, že se spíše jedná o procesní zjednodušení situace, kdy mezi dvěma subjekty existuje více souvisejících sporů tak, aby nebylo potřeba zahajovat více samostatných řízení a tyto poté ex post slučovat do řízení jediného. Zákon tak dopředu dává účastníkům, resp. spíše pouze žalovanému, jakousi fakultativní možnost spojení věcí z jejich vlastní iniciativy, což nepochybně může (ale nemusí) vést k lepší procesní ekonomii (z hlediska úspory času i nákladů). Zároveň toto řešení eliminuje situaci, kdy je např. tatáž předběžná otázka ve dvou souvisejících řízeních řešena různě – vzájemná žaloba tak může být i institutem zabraňujícím vydávání odporujících si rozhodnutí v souvisejících věcech.⁸⁷

K uvedenému je ale samozřejmě potřeba dodat, že k vyloučení věci k samostatnému projednání může tak jako tak dojít. V této záležitosti tak má za všech okolností konečné slovo soud.

⁸⁶ § 97 odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

⁸⁷ WINTEROVÁ, Alena. *Žaloba v občanském právu procesním*, Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 86.

3. Určovací žaloba

Žaloba na určení je jedním z typů žalob, které můžeme rozlišovat na základě rozdílnosti charakteru žalobního petitu. Stojí tedy v tomto smyslu vedle žaloby na plnění, žaloby statusové a žaloby právotvorné. Jako jediná z těchto žalob má v aktuálně platné právní úpravě výslovné zakotvení⁸⁸, ačkoliv dříve byla jen jedním z demonstrativně vypočtených druhů, jak je to blíže popsáno v kapitole 2.

§ 80 OSŘ stanoví, že „určení, zda tu právní poměr nebo právo je či není, se lze žalobou domáhat jen tehdy, je-li na tom naléhavý právní zájem“. Tento jediný základní paragraf tak pokládá základ pro široké spektrum různých určovacích žalob postavených na různých hmotněprávních základech (hmotněprávní legitimace účastníků řízení přitom není nikterak rozhodující – žalobu může podat i ten, kdo není subjektem určovaného práva nebo poměru⁸⁹). Toto ustanovení také zároveň stanoví, co může být předmětem žaloby (určení existence práva či právního poměru), a základní specifickou podmínku její přípustnosti. Více však zákon v obecné rovině neupravuje.

Už na tomto místě je však třeba poznamenat, že uvedené neplatí beze zbytku. Naléhavý právní zájem není za všech okolností třeba prokazovat⁹⁰, předmětem žaloby může v některých případech být i existence právní skutečnosti⁹¹. K uvedenému viz podkapitoly č. 4.2 o naléhavém právním zájmu a č. 3.1 o předmětu žaloby na určení.

Určovací žaloba zajisté v praxi není nijak častým žalobním typem. Nepochybně bude tvořit jen malou část z celkového nápadu civilní sporné agendy, přesto však jde o žalobní typ stěžejní. Umožňuje totiž postavit na jisto zcela zásadní otázku existence či neexistence práva, která může v budoucnu vyústit ve spor mezi osobami, a tím tomuto sporu účelně předejít.

Určovací žaloba je typem žaloby, u níž silně dominuje její preventivní funkce. Žalobce se jejím prostřednictvím nedomáhá změny práva nebo právního poměru (jako je tomu u žaloby statusové nebo právotvorné), ani nápravy stavu závadného, kdy žalovaný měl povinnost něco dát, něco konat, něčeho se zdržet či něco strpět, přičemž tak neučinil

⁸⁸ § 80 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

⁸⁹ SPÁČIL, Jiří. *Žaloby na určení vlastnického práva*. Soudní rozhledy, 2002, č. 6, s. 197 – 200.

⁹⁰ KOSTÍK, Radim. *Zákonné žaloby určovacího charakteru*. Právní rozhledy, 2008, č. 17, s. 637 – 640.

⁹¹ SPÁČIL, Jiří. *Žaloby na určení vlastnického práva*. Soudní rozhledy, 2002, č. 6, s. 197 – 200.

(jako je tomu u žaloby na plnění). Cílem určovací žaloby je pouhá deklarace existence či neexistence práva nebo právního poměru, nikoliv však už určení konkrétních důsledků, jenž z deklarovaného práva nebo poměru plynou.

Preventivní funkce tohoto druhu žaloby tak spočívá především v postavení práva najisto pro vyvození dalších důsledků z tohoto práva plynoucích, tedy v poskytnutí ochrany pro futuro. Tato ochrana je však pouze ochranou nepřímou – „[...] *vnáší se [jejím prostřednictvím] jistota do nejistých právních vztahů a získává se pevný právní základ pro případnou pozdější žalobu na plnění.*“⁹² Podání určovací žaloby je na místě pouze v případě, že právo samo ještě porušeno nebylo – žaloba má za účel preventivní ochranu práva, nemá být náhradou za žalobu na plnění.⁹³ I toto pravidlo však našlo své výjimky.⁹⁴ Vzhledem k tomu, že určovací žaloba má být primárně praktickým institutem, sloužícím zejm. k minimalizaci vzniku dalších sporů⁹⁵, judikatura dovodila v některých případech naléhavý právní zájem na určení i tam, kde lze žalovat přímo na plnění.⁹⁶

Preventivní funkci žaloby je však třeba spatřovat nejenom ve výše popsaném zlepšení právního postavení žalobce pro případnou, později podanou, žalobu na plnění, ale také v tom, že žaloba na určení může být účinným prostředkem pro předcházení budoucím sporům mezi dvěma subjekty, potažmo předcházení podávání žalob na plnění jako takových⁹⁷. Tímto způsobem je tedy možno (z vůle stran) předejít sporu už v okamžiku, kdy si subjekty uvědomí samu existenci sporného stavu. V důsledku popsaného je navíc zároveň chráněna i soustava obecných soudů proti určitému procentu potenciálního nápadu, a tedy proti zahlcení spory, jimž šlo snadno předejít.

Na druhou stranu, jak je ostatně zmíněno výše, ani žalobu na určení nelze podat bez dalšího. Právě v důsledku snahy o nezahlcení soudního systému přemírou „z opatrnosti“ podávaných žalob stanoví zákon podmínku pro její úspěšnost. Touto

⁹² WINTEROVÁ, Alena. *Žaloba v občanském právu procesním*, Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 66.

⁹³ SPÁČIL, Jirí. *Žaloby na určení vlastnického práva*. Soudní rozhledy, 2002, č. 6, s. 197 – 200.

⁹⁴ K tomu srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. listopadu 2002, sp. zn. 21 Cdo 630/2002, dostupný na www.nsoud.cz.

⁹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. června 2011, sp. zn. 30 Cdo 4880/2010, dostupné na www.nsoud.cz.

⁹⁶ SVOBODA, Karel, Renáta ŠÍNOVÁ a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces*. V Praze: C.H. Beck, 2014. Academia iuris (C.H. Beck), s. 165.

⁹⁷ WINTEROVÁ, Alena. *Žaloba v občanském právu procesním*, Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 66.

podmínkou je naléhavý právní zájem na předmětném určení, jenž musí být přítomen na straně žalobce. To, co judikatorní praxe pod oním naléhavým právním zájmem rozumí, bude blíže rozebráno v samostatné podkapitole č. 4.2.

Regulační funkci⁹⁸ však nemá jen samotná podmínka naléhavého právního zájmu. Dalším způsobem regulace je i institut soudního poplatku, který má zároveň funkci úhradovou. Někteří autoři ho pak označují dokonce za jednu z procesních podmínek.⁹⁹ Určovací žaloba obecně není v zákoně o soudních poplatcích¹⁰⁰ nebo v jeho příloze, tj. v sazebníku poplatků, výslovně zmíněna. Poplatek za určovací žalobu se tak skrývá pod položkou 4 odst. 1 písm. c) sazebníku poplatků – jde tedy o zbytkovou kategorii nepeněžitých plnění, kdy soudní poplatek činí paušálních 2000,- Kč. Je však také třeba vzít do úvahy věcné osvobození stanovené v § 11 zákona o soudních poplatcích – úplné osvobození díky němu požívají některá řízení o určení rodičovství nebo o určení výživného. Jako u jakéhokoliv žalobního typu pak nadto lze uvažovat i o osvobození individuálním.

I přes uvedený charakter žaloby je třeba si uvědomit, že se nacházíme na poli civilního řízení sporného¹⁰¹. Tudíž není možné domáhat se určení práva obecně (tedy vůči všem osobám), ale pouze vůči specifikovanému subjektu označenému jako žalovaný (případně i vůči několika žalovaným). Na konečné meritorní rozhodnutí se tudíž uplatní ustanovení § 159a odst. 1 OSŘ – výrok rozsudku bude závazný pouze inter partes, a nikoliv erga omnes, jak by se snad mohlo na první pohled zdát.

I přes tuto uvedenou omezenou závaznost je význam pravomocného určovacího rozsudku enormní, a to i v případě rozsudku zamítavého. Rozsudek je totiž závazný i pro všechny orgány¹⁰², a to včetně soudu, který z takového rozsudku při další rozhodovací činnosti vychází¹⁰³. Právě vázanost soudu dříve vydaným rozsudkem na určení v řízení pozdějším (jiném) byla v minulosti předmětem rozhodování vyšších soudů. Nejvyšší

⁹⁸ Tedy funkci překážky proti zneužití práva ve formě podávání zjevně neopodstatněných žalob nebo takových žalob, které mají pouze šikanózní charakter, přičemž žalobce vede tzv. spor pro spor.

⁹⁹ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 302.

¹⁰⁰ Zákon č. 549/1991 Sb., zákon České národní rady o soudních poplatcích

¹⁰¹ Co do žalob podle § 80 občanského soudního řádu či jiných zákonných žalob, nikoliv však již třeba určovacích žalob podle zákona o zvláštních řízeních soudních.

¹⁰² § 159a odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

¹⁰³ § 135 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

soud judikoval, že „pro soudy a jiné státní orgány je výrok pravomocného rozsudku [...] závazný potud, pokud posuzují (jako předběžnou otázku) mezi účastníky právní vztahy, které byly pravomocně vyřešeny soudním rozhodnutím. [...] Závazný [je] výrok rozsudku, nikoliv jeho odůvodnění. V případě zamítavého výroku je však nutno výrok posoudit v souvislosti s odůvodněním rozhodnutí.“¹⁰⁴, čímž jasně vyložil vztah vydaného určovacího rozsudku a dalšího navazujícího řízení.

V souvislosti s rozebíraným charakterem žaloby na určení je také třeba si uvědomit, že ohledně sporu o určení práva nebo právního poměru lze také platně sjednat rozhodčí smlouvu nebo doložku.¹⁰⁵ Vedle civilních soudů jsou tedy tyto spory také rozhodovány v rámci rozhodčího řízení.

3.1 Předmět žaloby na určení

Žalobou na určení se zásadně lze domáhat určení existence nebo neexistence práva či právního poměru v době vyhlášení rozsudku.¹⁰⁶ S výjimkami tedy nelze žalovat na určení existence práva v době minulé nebo budoucí, předmětem určení navíc až na výjimky nemůže být pouhá právní skutečnost.

Pojmy „právní poměr“ a „právo“ je třeba chápat pro účely určovací žaloby v zásadě jako synonyma. Zatímco právní poměr je vztah mezi (dvěma nebo více) stranami, jehož obsahem jsou práva a povinnosti, pojmu právo odpovídá povinnost jiné osoby.¹⁰⁷ Z uvedeného je zjevné, že obecně se o synonyma nejedná, pro účely žaloby na určení je však lhostejné, zda je určován právní poměr nebo jeho obsah.

Předmět určovací žaloby musí být takový, aby o něm bylo možno rozhodnout v rámci civilní pravomoci soudů¹⁰⁸. Spor tedy musí vyplývat zejm. z práva občanského, rodinného, obchodního, pracovního, případně z dalších soukromoprávních odvětví.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. října 1999, sp. zn. 33 Cdo 1074/1998, publikovaný pod číslem 69/2000 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní, dostupný na www.nsoud.cz.

¹⁰⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. července 2007, sp. zn. 26 Odo 353/2006, dostupné na www.nsoud.cz.

¹⁰⁶ WINTEROVÁ, Alena. *Žaloba v občanském právu procesním*, Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 57.

¹⁰⁷ KOSTÍK, Radim. *Zákonné žaloby určovacího charakteru*. *Právní rozhledy*, 2008, č. 17, s. 637 – 640.

¹⁰⁸ § 7 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

¹⁰⁹ SPÁČIL, Jiří. *Žaloby na určení vlastnického práva*. *Soudní rozhledy*, 2002, č. 6, s. 197 – 200.

V této souvislosti pak vyvstává problematika určení, do čí pravomoci spadá příslušná otázka. O tom, že v praxi toto určení může činit potíže, svědčí i judikatura Nejvyššího soudu – jako jeden případ za všechny lze zmínit např. problematiku účelové komunikace. Nejvyšší soud se k této věci opakovaně vyjádřil v následujícím smyslu: „[...] nelze zřídit účelovou komunikaci na pozemku proti vůli jeho vlastníka; zřídí-li pozemní komunikaci [...] někdo jiný než vlastník a vlastník neprojeví [...] souhlas s existencí a užíváním této komunikace, může se domáhat ochrany negatorní žalobou [...]. Je-li však účelová komunikace v souladu s vůlí vlastníka zřízena, nemůže její vlastník jednostranným vyhlášením zamezit jejímu obecnému užívání, jak je zřejmé i z ustanovení zákona o pozemních komunikacích [...].“¹¹⁰ Dále pak judikoval, že „[...] obec je [...] příslušná k poskytnutí ochrany tvrzeného práva užívání účelové komunikace podle [zákona o provozu na pozemních komunikacích]. Poskytnutí ochrany tomuto veřejnosprávnímu oprávnění není v pravomoci [civilního] soudu.“¹¹¹

Přípustnost žaloby na určení směřující do minulosti je taktéž stanovena pouze judikatorně, jedná se tedy o výjimku z obecného pravidla. Konkrétně se jedná o situaci, kdy je dědici žalobce dovoleno podat žalobu na určení toho, že zůstavitel byl ke dni své smrti vlastníkem věci. Naopak se nelze s úspěchem domáhat určení, že tatáž věc je součástí pozůstalosti, neboť takové zjištění je předmětem jiného typu řízení.¹¹² Judikatura navíc dovodila, že obdobného určení se mohou domáhat i dědicové dědice zůstavitele – „jestliže dědic je z titulu svého dědického nároku věcně legitimován k podání žaloby o určení, že zůstavitel byl ke dni svého úmrtí vlastníkem věci, nemůže být tomuto určení na překážku okolnost, že i tento dědic zemřel a určovací žalobu namísto něj podávají jeho dědicové.“¹¹³

§ 80 OSŘ výslovně stanoví, že určit lze pouze právo nebo právní poměr. Přesto se vyskytly úvahy o možnostech určení existence právních skutečností. Právní skutečnosti lze nepochybně určit v okamžiku, kdy zákon výslovně stanoví tuto možnost

¹¹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. listopadu 2000, sp. zn. 22 Cdo 1868/2000, dostupný v: Právní rozhledy, 2001, č. 2.

¹¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. srpna 2002, sp. zn. 22 Cdo 1433/2000, dostupný na www.nsoud.cz.

¹¹² A to řízení pozůstalostního, viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. listopadu 2001, sp. zn. 30 Cdo 1857/2001, dostupný na www.nsoud.cz.

¹¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. prosince 2000, sp. zn. 20 Cdo 1897/98, publikovaný pod číslem 61/2001 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní, dostupný na www.nsoud.cz.

– např. se jedná o spory o dědické právo¹¹⁴, kdy zákon o sporných skutečnostech výslovně hovoří. Své (domnělé) právo má pak ten, jehož dědické právo se jeví jako slabší, uplatnit žalobou.

Nejvyšší soud dále ustáleně judikuje, že nelze žalovat na určení (ne)existence právní skutečnosti, pokud takováto žaloba není opřena o konkrétní ustanovení zákona. Např. nelze žalovat na určení, že u žalovaného nedošlo k nabytí vlastnictví nemovitostí vydržením. Nejvyšší soud se v tomto konkrétním případě vyjádřil v tom smyslu, že takové určení by samo o sobě nedeklarovalo žádný vztah nebo právo, proto nejde o určovací žalobu v tom smyslu, jak je pojmána § 80 OSŘ.¹¹⁵ Obdobně se vyjádřil i v jiném sporu, kdy se žalobce domáhal určení, že studna je součástí pozemku, na němž se nachází.¹¹⁶

V souvislosti s určováním skutečností se nabízí otázka určování neplatnosti smluv. Takovéto určení je judikaturou obecně připuštěno, avšak Nejvyšší soud konstantně judikuje, že pokud platnost smlouvy může být posouzena jako předběžná otázka v jiné věci (např. v řízení o určení vlastnictví), nelze dovozovat naléhavý právní zájem žaloby na určení neplatnosti smlouvy, a tudíž je taková žaloba nepřijatelná.¹¹⁷ A contrario pak dovozuje, že není možné zamítnout žalobu na určení vlastnického práva jen proto, že dosud nebyla samostatně řešena otázka neplatnosti smlouvy.¹¹⁸

3.2 K překážce litispendence a rei iudicatae

Podání jakékoliv žaloby automaticky vyvolává vznik překážky litispendence vztahující se na totožné žaloby podané později.¹¹⁹ Právní mocí meritorního rozhodnutí je pak založena překážka věci rozhodnuté pro totožné žaloby.¹²⁰ U určovací žaloby však

¹¹⁴ § 170 zákona č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních

¹¹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. května 2001, sp. zn. 22 Cdo 494/2000, dostupný na www.nsoud.cz.

¹¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. května 2000, sp. zn. 22 Cdo 2568/1998, dostupný v: *Právní rozhledy*, 2000, č. 8, s. 354.

¹¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. dubna 2001, sp. zn. 22 Cdo 2147/1999, publikovaný pod č. 68/2001 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, dostupný na www.nsoud.cz.

¹¹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. února 1999, sp. zn. 2 Cdon 648/1997, dostupný na www.beck-online.cz.

¹¹⁹ § 83 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

¹²⁰ § 159a odst. 4 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

více než kde jinde vyvstává problém chápání toho, jaká žaloba je ještě totožná a jaká už nikoliv.

Totožnost žaloby jako celku je obecně dána totožností účastníků, totožností žalobního nároku a žalobního důvodu, jak je o tom podrobněji pojednáno v podkapitole č. 1.3 týkající se obligatorních složek žaloby.

Totožnost účastníků řízení je v případě určovací žaloby chápána poměrně široce. Nejvyšší soud se k této problematice konstantně staví takto: „[...] není [...] samo o sobě významné, mají-li stejné osoby v různých řízeních rozdílné procesní postavení, například vystupují-li v jednom řízení jako žalovaní a v druhém jako žalobci. [...] Řízení se týká týchž osob i v případě, jestliže v pozdějším řízení vystupují právní nástupci osob, které jsou (byly) účastníky dříve zahájeného řízení.“¹²¹ Z uvedeného vyplývá, že totožnost účastníků řízení může být dána i tam, kde mají žalobce a žalovaný opačné procesní role, nebo dokonce i tam, kde v předchozím řízení figurovali právní předchůdci účastníků.

Totožnost žalobního nároku je u určovací žaloby zkomplikován situací, kdy je obecně připuštěno podání žaloby formulované pozitivně i negativně. Kladná určovací žaloba tak nutně vytváří překážku litispendence nebo rei iudicatae pro zápornou, v ostatních ohledech totožnou, žalobu podanou žalovaným.¹²²

Winterová popisuje jako součást žalobního nároku také naléhavý právní zájem.¹²³ Podle mého názoru by se spíše mělo jednat o institut blízký žalobnímu důvodu, jedná se totiž o jakési skutkové tvrzení, od něhož žalobce odvozuje svůj požadavek¹²⁴, ačkoliv nepochybně požadavek procesního charakteru – tedy požadavek autoritativního určení existence práva. Winterová dále tvrdí, že vzhledem k účelu překážky litispendence je za totožnou potřeba považovat i tu žalobu, která se opírá o jiný naléhavý zájem. Tomuto názoru lze přisvědčit, i s přihlédnutím k principu hospodárnosti.

Otázkou také je, zda jednou zamítnutá žaloba na určení z důvodu absence naléhavého právního zájmu vytváří překážku věci rozhodnuté pro tutéž žalobu podanou

¹²¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. listopadu 2005, sp. zn. 21 Cdo 1002/2005, publikované v časopise Soudní judikatura č. 3, ročník 2006, pod číslem 32, dostupné i na www.nsoud.cz.

¹²² WINTEROVÁ, Alena. *Žaloba v občanském právu procesním*, Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 59.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), 2010, s. 56.

v budoucnu. Obecně lze shrnout, že „[...] překážka věci pravomocně rozhodnuté pomíjí, jestliže vymizela dočasná okolnost, která soud vedla k zamítnutí žaloby.“¹²⁵ Za takovou okolnost je jistě třeba považovat i nový právní zájem na určení tam, kde ho soud dříve nespatořoval – v tomto směru tak soudu nic nebrání v meritorním rozhodnutí věci, neboť jak podotýká Nejvyšší soud, překážku vytváří „výrok rozsudku ve spojení s odůvodněním“¹²⁶.

3.3 Vztah k jiným žalobním typům

K Žalobě na plnění:

Žaloba na plnění směřuje primárně na ochranu práva, které již bylo porušeno, oproti tomu žaloba na určení sleduje primárně preventivní účel. A priori se tak oba typy žalob vzájemně nepřekrývají a nevylučují, neboť oba sledují diametrálně odlišný cíl. V ideálním případě je podáním žaloby na určení spor mezi stranami zažehnán dříve, než vznikne. V horším případě je po podání žaloby na určení podána i žaloba na plnění. Velmi často je pak podána samostatná žaloba na plnění, které nic nepředchází. V praxi činí jistě potíže čtvrtá situace, kdy je nejprve podána žaloba na plnění, a až poté je podána žaloba na určení téhož práva, které bylo v rámci žaloby na plnění posouzeno jako předběžná otázka. K této problematice se judikatura dlouhodobě staví nejednotně.¹²⁷

Na jednu stranu „při opakovaném posuzování jedné a téže předběžné otázky [...] nelze nebrat do úvahy legitimní očekávání účastníka obou řízení, že akt státu jednou vyslovený je platný, a to včetně řešení předběžné otázky [...]“¹²⁸, na druhou stranu formálně závazný je pouze výrok rozhodnutí¹²⁹, a nikoliv jeho odůvodnění. Pravděpodobně v důsledku těchto dvou zcela legitimních tezí docházela judikatura soudů ke zcela rozdílným řešením předmětné situace – po celé roky tak zde existují dvě větve vzájemně si odporujících rozhodnutí.

¹²⁵ SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), s. 42.

¹²⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2013, sp. zn. 23 Cdo 2699/2012, dostupné na www.nsoud.cz.

¹²⁷ SPÁČIL, Jiří. *Vztah vlastnických žalob na plnění a na určení*. Soudní rozhledy, 2013, č. 9, s. 306 – 309.

¹²⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 10. července 2008, sp. zn. II. ÚS 2742/2007, dostupný na www.usoud.cz.

¹²⁹ § 159a odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

Jedna větev staví na tezi, že „pravomocné rozhodnutí o žalobě na plnění představuje vždy překážku věci pravomocně rozsouzené pro žalobu na určení již z toho důvodu, že jím byla současně posouzena existence či neexistence určitého právního vztahu nebo práva, z něhož bylo žalováno o plnění“¹³⁰, druhá větev pak staví na tezi, že „soud [...] musí [...] brát ohled na to, jak byla jiným soudem [předběžná otázka] posouzena, a pokud se chce od předchozího řešení odchýlit, musí vyložit, proč tak činí [...]“¹³¹ – ve druhé větvi tedy nezakládá první rozhodnutí překážku věci rozhodnuté, ale je pouze kladen požadavek na vypořádání se s dřívějším odůvodněním.

Podle mého názoru je výše popsaná dichotomie velice nežádoucí. Osobně se přikláním k druhé zmíněné variantě – tedy že odůvodnění, jenž z povahy věci nemůže nabýt právní moci, nemůže založit překážku věci rozhodnuté. I přes to však nelze rezignovat na koherentní rozhodování, které zachovává legitimní očekávání účastníků řízení.

Současné, paralelní vedení řízení o žalobě na plnění a žalobě určovací je velmi často (ač jistě ne vždy) vyloučeno z důvodu absence naléhavého právního zájmu na určení, který musí trvat i v době vyhlášení rozhodnutí. Nejde zde však o otázku litispendence, nýbrž jen a pouze o otázku absence naléhavého právního zájmu, jež vede k procesnímu neúspěchu žalobce. Tzn. řízení sama paralelně vedena být mohou, úspěch ve věci bude však velmi často vyloučen.¹³²

Kromě rozebraných souvislostí mají oba žalobní typy společný ještě typ meritorního rozhodnutí, jež je v řízení o nich vydáván. Žaloba na plnění i žaloba určovací vede k vydání deklarativního rozhodnutí, kterým se na právech a povinnostech účastníků řízení ničeho nemění – pouze se konstatuje stav věci. Účinky takových rozhodnutí pak z povahy věci nastávají ex tunc.

¹³⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 7. ledna 1994, sp. zn. IV. ÚS 2/1993, dostupné na www.usoud.cz.

¹³¹ Nález Ústavního soudu ze dne 10. července 2008, sp. zn. II. ÚS 2742/2007, dostupný na www.usoud.cz.

¹³² WINTEROVÁ, Alena. *Žaloba v občanském právu procesním*, Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 59 – 60.

K žalobě právotvorné:

Určovací žaloba je soudu podávána v okamžiku, kdy se samotná existence nějakého subjektivního práva či právního poměru jeví býti spornou. Žalobce se tak vlastně obrací na soud s žádostí o vydání autoritativního, ale pouhého deklaratorního, rozhodnutí o tom, zda právo či právní poměr objektivně existují nebo ne. V tomto bodě tkví největší rozdíl od žaloby právotvorné, kdy jí odpovídající rozhodnutí právo nebo právní poměr naopak konstituuje, tedy nově vytváří. Z uvedeného pak také vyplývají účinky rozhodnutí na základě takovýchto žalob vydaných – zatímco žalobou na určení se žalobce domáhá postavení práva na jisto k určitému datu (rozhodnutí má tedy účinky *ex tunc*), žalobou právotvornou se domáhá úpravy poměru pro futuro (rozhodnutí má tedy účinky *ex nunc*).

Dalším rozdílem pak je omezení možnosti podání těchto dvou žalobních typů. Zatímco žaloba na určení je limitována pouze přítomností naléhavého právního zájmu na straně žalobce či konkrétním zákonným zmocněním, a jinak se pomocí ní dá žádat určení jakéhokoliv práva či právního poměru, žalobu právotvornou lze podat vždy jen za podmínek stanovených hmotným právem. Nelze se tedy domáhat např. zřízení věcného břemene bez dalšího, ale lze se ho domáhat při splnění podmínek institutu nezbytné cesty podle OZ¹³³.

K žalobě statusové:

Statusová žaloba je projevem vůle zahájit řízení o úpravě osobního stavu žalobce.¹³⁴ Jako taková je upravena v ZŘS, který odlišně upravuje závaznost konečného meritorního rozhodnutí – na rozdíl od všech jiných žalob je zde pravomocný rozsudek závazný pro každého. Z povahy věci pak plyne, zda má tento rozsudek konstitutivní nebo deklaratorní charakter.

Žaloba statusová se v některých momentech přibližuje žalobě určovací. Zatímco návrh na zahájení řízení o rozvodu, o osvojení, o přeměnách právnických osob nebo o

¹³³ Podle § 1029 an. zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, jde o splnění více podmínek – např. nemožnost řádného užívání pro nenapojení na veřejnou cestu, dodržení principu minimalizace zásahu do cizích práv, poskytnutí úplaty a náhrada újmy, splnění dalších negativních podmínek vypočtených zákonem, atp.

¹³⁴ BENDA, Ondřej. *Žaloba statusová*. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

jmenování a odvolání členů statutárních orgánů má s určovací žalobou jen málo společného, návrh na zahájení řízení o neplatnosti manželství, o určení, zda tu manželství je či není, o neplatnosti nebo neexistenci partnerství nebo o určení otcovství je v zásadě specifickým typem určovací žaloby. Nepochybně přitom nejde o žaloby ve smyslu § 80 OSŘ, ale podle mého názoru jde o žaloby odlišného charakteru, jejichž přípustnost je stanovena zákonem. Zřetel však musí být brán k modifikaci civilního procesu, která je typická pro tyto zvláštní řízení – OSŘ se na ně použije pouze subsidiárně.

4. Věcná legitimace a naléhavý právní zájem

Podmínka aktivní a pasivní věcné legitimace a podmínka naléhavého právního zájmu jsou základními podmínkami úspěšnosti žalobce ve sporu o určení. Nedostatek jedné i druhé vede k zamítnutí žaloby.

Obě tyto podmínky bývají často v soudní praxi směřovány či zaměňovány. Vyšší soudy se tak často zabývají případy, kdy jsou žaloby zamítány z nesprávného právního důvodu. Můžeme se tak v judikatuře setkat s právními větami tohoto typu: „*Okolnost, že v řízení [...] nebyli žalováni všichni smluvní účastníci, představuje nedostatek věcné legitimace na straně žalované, nikoli nedostatek naléhavého právního zájmu na požadovaném určení.*“¹³⁵ Uvedený příklad však jistě není příkladem jediným.

Uvedený problém směřování věcné legitimace a naléhavého právního zájmu je podle mého názoru dán částečně nepochopením odlišnosti obou institutů, částečně starší literaturou, v níž jsou rozdíly mezi těmito dvěma instituty stírány i proto, že je např. jeden dovozován skrz druhý. Podle Winterové, která se odkazuje na ještě starší literaturu např. na dílo Miloslava Šťastného¹³⁶, u negativní určovací žaloby právní zájem na určení vytváří věcnou legitimaci.¹³⁷ Z teoretického pohledu samozřejmě lze nad touto problematikou přemýšlet z různých úhlů pohledu a dojít tak k různým východiskům, z praktického pohledu se však domnívám, že uvedené úvahy vedou k rozhodnutím buď postaveným na nesprávném právním posouzení, nebo přímo k rozhodnutím nesprávným.

Současná judikatura však oba instituty poměrně striktně odděluje. Nejvyšší soud judikoval, že „*aktivní věcná legitimace a naléhavý právní zájem u určovací žaloby nejsou totožnými pojmy a z existence jednoho nelze bez dalšího dovozovat existenci druhého. Naléhavý právní zájem žalobce je však podmíněn jeho aktivní věcnou legitimací.*“¹³⁸ V následujícím textu proto bude o obou institutech pojednáno samostatně.

¹³⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. dubna 2002, sp. zn. 21 Cdo 679/2001, dostupný na www.nsoud.cz.

¹³⁶ Konkrétně na dílo *Civilní žaloba v právu československém*, Praha, 1934.

¹³⁷ WINTEROVÁ, Alena. *Žaloba v občanském právu procesním*, Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 67.

¹³⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. července 2010, sp. zn. 28 Cdo 3889/2008, dostupné na www.nsoud.cz.

4.1 Věcná legitimace

Věcná legitimace je „stav plynoucí z hmotného práva, má však význam pouze při uplatňování tohoto práva, tedy v procesu.“¹³⁹. Věcně legitimována je v řízení ta osoba, která je z hmotněprávního pohledu subjektem práva nebo povinnosti, o níž se řízení vede. Z uvedeného vyplývá, že otázka věcné legitimace nemá žádnou souvislost s otázkou účastenství v řízení¹⁴⁰ – zatímco nedostatek způsobilosti být účastníkem řízení nebo nedostatek procesní způsobilosti je (odstranitelnou či neodstranitelnou) vadou řízení, nedostatek věcné legitimace je pouhou skutečností vedoucí k procesnímu neúspěchu žalobce. Věcná legitimace taktéž není ani jednou z procesních podmínek řízení.¹⁴¹ Doktrína i praxe rozlišuje věcnou legitimaci aktivní (tedy legitimaci na straně žalobce) a pasivní (legitimaci a straně žalovaného). O procesní legitimaci lze hovořit v případě, že účast žalobce nebo žalovaného na řízení nevychází z práva hmotného nýbrž z práva procesního.¹⁴²

U pozitivní určovací žaloby je aktivní i pasivní věcná legitimace dovozována poměrně snadno z hmotného práva – pokud např. vlastník žaluje na určení svého vlastnického práva. Otázkou je, čím je dána aktivní věcná legitimace v případě negativní určovací žaloby, když podstatou žaloby je žalobcovo tvrzení, že hmotněprávní vztah neexistuje. Podle mého názoru se zde nemůže jednat o legitimaci procesní, neboť zákon sice výslovně negativní žalobu připouští, nezmiňuje se však nijak o tom, kdo je oprávněn ji podat. Judikatura si s touto problematikou poradila následujícím způsobem: „*Věcnou legitimaci v řízení o určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, má ten, kdo je účasten právního vztahu nebo práva, o něž v řízení jde, nebo jehož právní sféry se sporný právní vztah nebo sporné právo týká.*“¹⁴³

Obdobné řešení pak judikatura našla v situaci, kdy se určení domáhá třetí osoba, o které vůbec nelze uvažovat, že by byla účastníkem hmotněprávního vztahu. Tato osoba se tedy nedomáhá pouhého určení neexistence vztahu – naopak požaduje deklaraci

¹³⁹ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 137.

¹⁴⁰ K uvedenému viz podkapitola č. 1.3.1 o účastnících řízení.

¹⁴¹ SVOBODA, Karel, Renáta ŠÍNOVÁ a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces*. V Praze: C.H. Beck, 2014. Academia iuris (C.H. Beck), s. 58.

¹⁴² Tamtéž, s. 59.

¹⁴³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. dubna 2002, sp. zn. 21 Cdo 679/2001, dostupný na www.nsoud.cz.

existence nebo neexistence právního vztahu mezi dvěma (od žalobce odlišnými) subjekty. Judikatura našla následující řešení této otázky: „Aktivně legitimována k žalobě na určení neplatnosti smlouvy je i osoba, která není účastníkem této smlouvy, jestliže by vyhovění žalobě mohlo mít příznivý dopad na její právní postavení.“¹⁴⁴

4.2 Naléhavý právní zájem

Na prvním místě je třeba podotknout, že naléhavý právní zájem nemusí být přítomen při podávání všech žalob na určení, ale pouze těch podle § 80 OSŘ. Nevztahuje se tedy na určovací žaloby, jejichž přípustnost vyplývá přímo ze zvláštního zákona – např. žaloby incidenční podle insolvenčního zákona nebo žaloby o určení neplatnosti rozvázání pracovního poměru podle zákona č. 262/2006, zákoníku práce (dále jen „ZP“).

Ustanovení § 80 OSŘ jako podmínku domáhání se určení existence práva či právní povinnosti stanoví podmínku naléhavého právního zájmu, zákon však dále nijak nedefinuje, co se tímto zájmem rozumí. Výklad tak byl přenechán doktríně a judikatorní praxi.

Ústavní soud vyložil tento pojem následujícím způsobem: „O naléhavý právní zájem může zásadně jít jen tehdy, jestliže by bez soudem vysloveného určení, že právní vztah nebo právo existuje, bylo buď ohroženo právo žalobce nebo by se jeho právní postavení stalo nejistým, což – řečeno jinými slovy – znamená, že buď musí jít u žalobce o právní vztah (právo) již existující (alespoň v době vydání rozhodnutí) nebo o takovou jeho procesní, případně hmotněprávní situaci, v níž by objektivně v již existujícím právním vztahu mohl být ohrožen, případně pro nejisté své postavení by mohl být vystaven konkrétní újmě.“¹⁴⁵ Tento výklad pak byl opakovaně přebírán v pozdějších rozhodnutích Ústavního i Nejvyššího soudu.

Judikatura k tomu, co konkrétně se naléhavým právním zájmem rozumí, je velice bohatá. V některých případech je právní zájem dán téměř vždy a jeho prokázání tak nečiní větší potíže – jedná se např. o situaci, kdy vznikají pochyby o vlastnictví věci zapisované do katastru nemovitostí. Ani zde však neplatí presumpce tohoto zájmu, ten je jako vždy

¹⁴⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. června 1999, sp. zn. 2 Cdon 1690/1997, dostupný na www.beck-online.cz.

¹⁴⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 20. června 1995, sp. zn. III. ÚS 17/1995, dostupný na www.usoud.cz.

třeba tvrdit a prokázat, jen je to pro žalobce z povahy věci snazší.¹⁴⁶ Naproti tomu judikatura přesně vydefinovala i situace, kdy naléhavý právní zájem být dán nemůže, ač by se tak mohlo na první pohled zdát. Jedná se např. o situaci, kdy si vlastnictvím věci není jistý insolvenční správce, a chce tak podat žalobu na určení. Judikatura v tomto konkrétním případě dospěla k závěru, že insolvenční správce nemá naléhavý právní zájem, neboť může věc bez dalšího zahrnout do konkursní podstaty a vyčkat, zda bude podána excindační žaloba.¹⁴⁷

Přítomnost naléhavého právního zájmu na určení práva či právního poměru soud zkoumá ex officio.¹⁴⁸ Vylíčení (a prokázání) rozhodných skutečností k tomu potřebných je však stále věcí žalobce¹⁴⁹ – soudní řízení je v tomto směru stále ovládáno zásadou projednací, nikoliv vyhledávací. Soud taktéž není povinen žalobci sdělovat, že skutečnosti, které soudu tvrdí, nemohou jako naléhavý právní zájem obstát.¹⁵⁰

Naléhavý právní zájem je podmínkou hmotněprávní a nikoliv procesněprávní, neboť jeho nedostatek vede k zamítnutí žaloby, a nikoliv jejímu odmítnutí.¹⁵¹

Ačkoliv žaloba na určení sleduje primárně preventivní účel (a tedy má být užívána subsidiárně k žalobě na plnění, pokud tuto nelze podat, protože právo ještě nebylo porušeno), judikatura dovodila, že naléhavý právní zájem na určení může být na straně žalobce přítomen i v případech, kdy už žalobce může žalovat na plnění. Je tomu tak zejm. tehdy, pokud určovací žaloba lépe řeší daný právní spor co do jeho obsahu a povahy.¹⁵²

Ve vztahu subsidiarity však žaloba na určení není jen ve vztahu k žalobě na plnění. Subsidiarita se taktéž užije při podávání jinak v zásadě obdobných žalob na určení, avšak s odlišně formulovaným petitem. „*Naléhavý právní zájem na konkrétním určení je dán tehdy, když je právní problém [...] požadovaným určením přímo vyřešen, nikoliv tehdy, když se požadovaným určením řeší jen předběžná otázka, jejíž rozřešení však samo o sobě*

¹⁴⁶ PETR, Bohuslav. *Vydržení v českém právu*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 121.

¹⁴⁷ SPÁČIL, Jiří. *Žaloby na určení vlastnického práva*. Soudní rozhledy, 2002, č. 6, s. 197 – 200.

¹⁴⁸ HORA, Václav *Učebnice civilního práva procesního*. Praha: Všehrad, 1947, s. 227.

¹⁴⁹ SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), s. 189.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 192.

¹⁵¹ DOLEŽAL, Radim. *Náprava nesouladu zápisu v katastru nemovitostí se skutečností*. Bulletin advokacie, 2020, č. 5, s. 45 – 48.

¹⁵² SVOBODA, Karel, Renáta ŠÍNOVÁ a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces*. V Praze: C.H. Beck, 2014. Academia iuris (C.H. Beck), s. 165.

neznamená, že by právní spor mezi účastníky byl vyřešen“¹⁵³ Svoboda demonstruje uvedenou problematiku na příkladu žaloby na určení neplatnosti smlouvy o převodu nemovitosti a žaloby na určení vlastnictví této nemovitosti, a to ve vztahu k žalobcovu záměru změnit zápis o vlastnictví v katastru nemovitostí. Tomuto žalobcovu záměru nemůže posloužit pouhé určení neplatnosti smlouvy, proto na tomto určení není dán naléhavý právní zájem.

Lze tak formulovat obecné pravidlo, že tam, kde je dán naléhavý právní zájem na určení právního poměru, není dán zájem na určení neplatnosti tomuto poměru odpovídající smlouvy. Toto chápání vztahu žaloby na určení vlastnického práva a určení neplatnosti smlouvy se historicky vyvinulo ze situace, kdy katastrální úřady v 90. letech odmítaly provádět vklady na základě rozsudků na neplatnost smlouvy. Otázkou je, zda jde o právně „čistou“ situaci. Vydání rozsudku, kterým je určeno vlastnictví k věci, se totiž v katastru nemovitostí promítne tak, jako by se reálný vlastník stal vlastníkem opětovně, resp. nově. Vydání rozsudku na neplatnost smlouvy by však mohlo mít za následek zobrazení vlastnictví této osoby kontinuálně – tedy bylo by v souladu s hmotněprávním stavem v čase.¹⁵⁴ Tyto úvahy však judikaturou do úvahy vzaty nebyly a obecně je tedy přednostně dovozován právní zájem na určení vlastnictví.¹⁵⁵

Zajímavým teoretickým problémem je také otázka povahy naléhavého právního zájmu u negativní určovací žaloby. V takovém případě „je na místě odůvodnit potřebou postavit na jisto existenci závazku na plnění. [...] [Zároveň musí existovat] reálná obava, že žalovaný bude plnění požadovat.“¹⁵⁶

Na tomto místě je také třeba zmínit, že, obdobně jako v případě aktivní věcné legitimace, může mít naléhavý právní zájem na určení i třetí osoba, která na určovaném vztahu vůbec účastna není, přičemž to o sobě ani netvrdí. Judikatura tak například

¹⁵³ SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), s. 191.

¹⁵⁴ LACINA, Zdeněk. *O určení vlastnického práva nebo o určení neplatnosti smlouvy o převodu nemovitosti?*. Bulletin advokacie, 2002, č. 1, s. 42 – 46.

¹⁵⁵ Výjimka je rozebrána v kapitole č. 5.1.2.

¹⁵⁶ SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), s. 197.

dovodila naléhavý právní zájem věřitele, že vlastníkem nemovité věci je jeho dlužník, který tuto nemovitost neplatnou smlouvou převedl na třetí osobu.¹⁵⁷

¹⁵⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. prosince 2002, sp. zn. 22 Cdo 1377/2001, dostupný na www.nsoud.cz

5. Druhy určovacích žalob

Existují dva základní druhy žalob na určení, a to žaloby podle § 80 OSŘ a žaloby zákonné. Zatímco první jmenované pro úspěch ve věci vyžadují tvrzení a prokázání naléhavého právního zájmu žalobce na určení, druhé tento zájem nevyžadují, neboť jsou podávány přímo na základě zákonného zmocnění. Tyto dva druhy žaloby nelze v žádném případě směšovat. Pokud soudu z žaloby není zřejmé, zda se jedná o žalobu podle § 80 nebo o žalobu zákonnou, musí vyzvat žalobce k odstranění vad žaloby postupem podle § 43 odst. 1 OSŘ, v extrémním případě se pak jedná o důvod odmítnutí žaloby podle odst. 2 téhož ustanovení.¹⁵⁸

O tom, že soudy striktně mezi těmito dvěma žalobami rozlišují, svědčí i soudní judikatura. Uvedené demonstrují na následujícím příkladu z odůvodnění rozsudku: „*V daném případě byl žalobce v řízení o pozůstalosti [...] odkázán, aby uplatnil své dědické právo žalobou [...]. Při podání žaloby [...] tak žalobce nemusel tvrdit a prokazovat naléhavý právní zájem na tomto určení. Doplnění žalobního návrhu, v němž žalobce také požadoval (byť „jen“ in eventum), aby soud určil, že je jediným zákonným dědicem po zemřelém [...], jde nad rámec toho, k čemu byl odkázán v řízení o pozůstalosti [...]. Bylo proto třeba prokázat naléhavý právní zájem na tomto určení.*“¹⁵⁹

Dalším možným způsobem dělení určovacích žalob je dělení na žaloby pozitivní a negativní podle toho, zda se žalobce domáhá určení existence nebo neexistence práva nebo právního poměru.

Svoboda dále určovací žaloby rozděluje na žaloby konkrétní a abstraktní podle toho, zda je požadováno určení relativního nebo absolutního práva.¹⁶⁰ Za konkrétní žalobu v tomto smyslu považuje např. žalobu na určení neplatnosti právního jednání (kdy má rozsudek v této věci následky pouze inter partes), za konkrétní žalobu považuje např. žalobu o určení vlastnického práva k nemovitosti, u které dovozuje, že rozsudek je závazný erga omnes, a to kvůli podobě výroku (ze kterého nevyplývá, že by byl závazný

¹⁵⁸ SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), s. 185.

¹⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. července 2018, sp. zn. 21 Cdo 4332/2017, dostupný na www.nsoud.cz.

¹⁶⁰ SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), s. 187 – 188.

jen pro účastníky řízení) a skutečnosti, že pravomocný rozsudek je závazný pro všechny státní orgány¹⁶¹. Uvedené pak dává do souvislosti s katastrem nemovitostí. Podle mého názoru nelze přijmout takovéto rozdělení určovacích žalob už jen z toho důvodu, že je zde zjevně zaměňována korelace a kauzalita. To, že výrok rozsudku o vlastnictví nemovitosti je podkladem pro zápis tohoto vlastnictví do katastru nemovitostí, jenž poté na základě principu materiální publicity působí erga omnes, zcela zjevně není v příčinné souvislosti s charakterem žaloby nebo jí odpovídajícího meritorního rozhodnutí. Podle mého názoru tak výše uvedené dělení není postaveno na správných východiscích, a jako takové je nesprávné.

5.1 Určovací žaloby podle § 80 OSŘ

V následujícím textu budou blíže rozebrány některé aspekty určovacích žalob podle § 80 OSŘ. Pokus o jakýkoliv taxativní výčet všech možných typů žalob podávaných podle tohoto ustanovení je předem odsouzen k nezdaru, proto bude pojednáno pouze o dvou nejčastějších typech, a to o žalobách na určení věcných práv a žalobách na určení neplatnosti právního jednání. Samostatná podkapitola pak bude věnována konkrétním, často se vyskytujícím pracovněprávním sporům.

5.1.1 K žalobám na určení věcného práva

Asi nejčastějšími žalobami na určení věcného práva jsou žaloby na určení vlastnictví, konkrétně vlastnictví věcí nemovitých.

Žaloba na určení vlastnictví nemovité věci je v českém právním prostředí žalobou stěžejní. Má totiž enormní význam v souvislosti s katastrem nemovitostí. „*V praxi převládá názor, že změny v katastru nemovitostí lze provádět jen na základě rozsudků o určení vlastnického práva, nikoliv na základě rozsudků na plnění. Proto jsou nyní v širokém rozsahu připouštěny žaloby na určení vlastnictví i tam, kde by bylo možno uplatnit žalobu na vydání (vyklizení) nemovitosti. [...] Určovací žaloba je též prostředkem k odstranění duplicitního zápisu vlastnictví.*“¹⁶² Žaloba na určení se tak v tomto smyslu stala nepostradatelnou pro změnu chybného zápisu v katastru nemovitostí, a je stěžejní výjimkou pro pravidlo přednosti žaloby na plnění před žalobou určovací.¹⁶³ Samozřejmě

¹⁶¹ § 159a odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu

¹⁶² SPÁČIL, Jiří. *Žaloby na určení vlastnického práva*. Soudní rozhledy, 2002, č. 6, s. 197 – 200.

¹⁶³ Blíže k tomu v podkapitole č. 4.2 o naléhavém právním zájmu.

se však nejedná o jediný způsob změny zápisu – souladného stavu lze dosáhnout typicky např. žádostí o vklad do katastru nemovitostí se současným doložením kupní smlouvy.

Nabízí se otázka, jaký má žaloba o určení vlastnictví k nemovitosti vztah k § 985 a § 986 odst. 1 OZ¹⁶⁴. Na první pohled by se mohlo zdát, že tato ustanovení jsou základem pro zákonnou určovací žalobu, a tudíž lze podat příslušné žaloby bez tvrzení a prokazování naléhavého právního zájmu. Tak tomu ovšem není, neboť se jedná o správní procesní normy zakomponované (podle mého názoru poměrně překvapivě) v kodexu občanského práva hmotného. Domáhání se odstranění nesouladu a domáhání se výmazu zápisu bez právního důvodu z veřejného seznamu jsou bezpochyby normy odkazující na katastrální zákon¹⁶⁵, a tudíž je možné je uplatňovat jen vůči tomu, kdo tento veřejný seznam spravuje, a nikoliv vůči civilnímu soudu.¹⁶⁶

Uvažovat lze samozřejmě také o určení věcného práva nezapisovaného do katastru nemovitostí – např. určení vlastnictví k věci movité. Otázkou však je, jak často taková žaloba bude v praxi podávána, typičtější v takovém případě nejspíše bude žaloba na plnění – vydání věci nebo zdržení se rušení vlastnického práva.

Bez zájmovosti také není, že žalobu na určení vlastnictví někdy může podat i třetí osoba, která tvrdí svůj právní zájem na požadovaném určení. Nejvyšší soud tak např. dovodil oprávněnost státního podniku podat žalobu na určení vlastnictví státu k věci, ke které má tento státní podnik právo hospodaření.¹⁶⁷

Mimo uvedeného je také záhodno na tomto místě zmínit, že žaloba na určení vlastnictví je taktéž mimořádně důležitým institutem ve vztahu k dědickému právu

¹⁶⁴ § 985 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku zní: „Není-li stav zapsaný ve veřejném seznamu v souladu se skutečným právním stavem, může se osoba, jejíž věcné právo je dotčeno, domáhat odstranění nesouladu; prokáže-li, že své právo uplatnila, запиše se to na její žádost do veřejného seznamu. Rozhodnutí vydané o jejím věcném právu působí vůči každému, jehož právo bylo zapsáno do veřejného seznamu poté, co dotčená osoba o zápis požádala.“

§ 986 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku zní: „Kdo tvrdí, že je ve svém právu dotčen zápisem provedeným do veřejného seznamu bez právního důvodu ve prospěch jiného, může se domáhat výmazu takového zápisu a žádat, aby to bylo ve veřejném seznamu poznamenáno. [...]“

¹⁶⁵ Zákon č. 256/2013 Sb., zákon o katastru nemovitostí

¹⁶⁶ SVOBODA, Karel. *Žaloby na ochranu vlastnického práva podle nového občanského zákoníku*. Právní rozhledy, 2013, č. 4, s. 144 – 147.

¹⁶⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. února 2005, sp. zn. 28 Cdo 1895/2004, dostupný na www.nsoud.cz.

v situaci, kdy panuje nejistota o tom, zda byl zůstavitel vlastníkem věci v okamžiku smrti či nikoliv.¹⁶⁸

Zajímavým problémem je také vztah žaloby na určení vlastnictví a restitučních předpisů¹⁶⁹. S tímto problémem se soudy v uplynulých desetiletích často potýkaly a mnohdy se potýkají dodnes, neboť zátěž vzniklá v průběhu minulého století je v tomto směru stále aktuální a problematická. Ústavní soud svým stanoviskem z roku 2005 sjednotil do té doby nejednotnou judikaturu, která se ke vztahu restitučních předpisů a určovací žalob stavěla různě – tzn. někdy byla obecná žaloba na určení vlastnictví připuštěna nezávisle na úpravě restitučních zákonů, jindy však nikoliv. Ústavní soud tímto stanoviskem definitivně vyložil, že restituční předpisy jsou ve vztahu k obecným předpisům úpravou zvláštní, a že vůlí zákonodárce zjevně bylo upravit tuto oblast odlišně od úpravy obecné. Z uvedeného pak dovodil, že v těchto případech nelze dovozovat právní zájem žalobce na určení z důvodu absence jeho legitimního očekávání, a že „žalobou o určení vlastnického práva nelze obcházet smysl a účel restitučního zákonodárství.“¹⁷⁰ V další judikatuře však i toto pravidlo nalezlo své výjimky, ve výjimečných případech tak jsou žaloby na určení vlastnického práva přípustné. Typicky tomu tak je v případě, že žalobce nemohl bez vlastního zavinění restituční nároky uplatnit včas.¹⁷¹ Podle mého názoru není připuštění takovýchto výjimek šťastné z hlediska principu zachování právní jistoty. Tento princip by podle mého názoru měl být upřednostňován i vzhledem k tomu, že předmět těchto řízení mnohdy sahá téměř století do minulosti.

Význam žaloby na určení (resp. na základě ní vydaného rozsudku) spočívá i v možnosti určení existence jiných věcných práv než pouze práva vlastnického. Soudy tak rozhodují např. i o žalobách na určení věcného břemene, zástavního práva nebo práva předkupního.

¹⁶⁸ Blíže k tomu v podkapitole č. 3.1 o předmětu žaloby na určení.

¹⁶⁹ Např. se jedná o následující zákony: zákon č. 87/1991 Sb. o mimosoudních rehabilitacích, zákon č. 229/1991 Sb. o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, zákon č. 403/1990 Sb. o zmírnění následků některých majetkových křivd, nebo novější zákon č. 428/2012 Sb. o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů

¹⁷⁰ Stanovisko Ústavního soudu ze dne 1. listopadu 2005, sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/2005, dostupné na www.usoud.cz.

¹⁷¹ Nález Ústavního soudu ze dne 2. srpna 2016, sp. zn. I. ÚS 3943/2014, dostupný na www.usoud.cz.

5.1.2 K žalobám na určení neplatnosti právního jednání

Žalobami na určení neplatnosti právního jednání podle § 80 OSŘ se rozumí především žaloby na určení neplatnosti smlouvy, ale vyloučeny nejsou ani jiné žalobní typy. Určení neplatnosti jiných právních jednání se lze velmi často domáhat prostřednictvím zákonných určovacích žalob – např. se jedná o určení neplatnosti rozvázání pracovního poměru nebo neplatnosti usnesení valné hromady. To ale neznamená, že by nebylo možno podat určovací žalobu podle § 80 OSŘ tam, kde nejsou zcela naplněny podmínky konkrétního zákonného ustanovení. Jako příklad lze uvést situaci, kdy je pracovní poměr rozvázán třetí osobou, která není účastna pracovněprávního vztahu. V takovém případě není možné domáhat se neplatnosti rozvázání pracovního poměru podle § 72 ZP¹⁷², ale lze se ho domáhat za podmínek a podle § 80 OSŘ.¹⁷³

Jednotliví autoři, kteří se této problematice věnují, se ne vždy shodnou na podstatě přípustnosti žalob na určení neplatnosti smlouvy. Podle jednoho názoru není určení takové neplatnosti striktně vzato kryto ustanovením § 80 OSŘ, avšak praxe takovéto určení připouští.¹⁷⁴ Problém totiž je, že neplatnost smlouvy je vlastně jakousi vlastností právního jednání, a tedy vlastností právní skutečnosti, kdy ale tato právní skutečnost nemůže být sama o sobě určena¹⁷⁵. Druhý názor je názorem opačným. Vychází z myšlenky, že smlouvu lze chápat jako synonymum pro právní vztah, přičemž tedy mezi určením neplatnosti smlouvy a určením neexistence právního poměru lze pro účely určovací žaloby učinit rovnítko.¹⁷⁶ Ať už je rozebíráný charakter jakýkoliv, praxe žalobu na určení neplatnosti smlouvy nepochybně připouští.

V některých případech je žaloba na určení neplatnosti smlouvy žalobním typem stěžejním, který může být dokonce preferován před žalobou na určení vlastnictví. Obecně judikatura dovozuje, že *„lze-li žalovat o určení práva nebo právního vztahu, není dán naléhavý právní zájem na určení neplatnosti smlouvy, jež se tohoto práva nebo právního*

¹⁷² Neboť podle tohoto ustanovení tak může učinit jen zaměstnanec nebo zaměstnavatel.

¹⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. června 1999, sp. zn. 21 Cdo 487/1999, dostupný na www.beck-online.cz.

¹⁷⁴ SPÁČIL, Jiří. *Žaloby na určení vlastnického práva*. Soudní rozhledy, 2002, č. 6, s. 197 – 200.

¹⁷⁵ K tomu viz podkapitola č. 3.1 o předmětu žaloby na určení.

¹⁷⁶ LACINA, Zdeněk. *O určení vlastnického práva nebo o určení neplatnosti smlouvy o převodu nemovitosti?*. Bulletin advokacie, 2002, č. 1, s. 42 – 46.

vztahu týká¹⁷⁷, z tohoto pravidla však existuje podstatná výjimka za situace, kdy už byla podána žádost o vklad vlastnického práva do katastru nemovitostí, avšak vklad dosud nebyl povolen – v takovém případě totiž žaloba na určení vlastnictví, vzhledem ke stavu zapsanému v katastru nemovitostí, není na místě.¹⁷⁸

Tento žalobní typ je navíc někdy chápán i jako prostředek kontroly nad tím, kdo právně jednal. Nejvyšší soud tak např. dovedl, že naléhavý právní zájem a aktivní věcnou legitimaci lze dovést i u zřizovatele státní příspěvkové organizace v situaci, kdy tato jednala v rozporu s § 12 odst. 6 zákona č. 219/2000 Sb. o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích.¹⁷⁹

5.1.3 K pracovněprávním žalobám podle § 80 OSŘ

Pracovněprávní spory jsou spory mezi subjekty pracovněprávního poměru.¹⁸⁰ Tyto spory jsou velmi často vtěleny do žaloby na určení, přičemž zatímco některé tyto žaloby mají charakter žaloby podle § 80 OSŘ, jiné jsou žalobami zákonnými. Na tomto místě bude pojednáno o prvně zmíněných.

Prvním druhem pracovněprávních určovacích žalob jsou žaloby na určení neplatnosti převedení zaměstnance na jinou práci.¹⁸¹ V uvedených věcech judikatura konstantně dovozuje, že „naléhavý právní zájem na tomto určení [je] zpravidla dán tím, že trvání pracovního poměru za určitých pracovních podmínek se odrazí v celé řadě nároků [...] (nárok na mzdu nebo náhradu mzdy, peněžitá náhrada dovolené na zotavenou, nároky podle zákona o nemocenském pojištění a nároky podle zákona o důchodovém pojištění), a dále i v tom, že zaměstnanec má zájem na výkonu určité práce odpovídající jeho kvalifikaci.“¹⁸²

¹⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. dubna 2001, sp. zn. 22 Cdo 2147/1999, publikovaný pod č. 68/2001 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, dostupný na www.nsoud.cz.

¹⁷⁸ BAUDYŠ, Petr. *Žaloby o nemovitostech*. Bulletin advokacie, 2004, č. 6, s. 25 – 28.

¹⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. května 2015, sp. zn. 30 Cdo 366/2015, publikovaný pod číslem 6/2016 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní, dostupný na www.nsoud.cz.

¹⁸⁰ BĚLINA, Miroslav a Jan PICHRT. *Pracovní právo*. 7. doplněné a podstatně přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. Academia iuris (C.H. Beck), s. 441.

¹⁸¹ § 41 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce

¹⁸² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. prosince 2012, sp. zn. 21 Cdo 4487/2011, dostupné na www.nsoud.cz.

Obdobně je pak možné podat žalobu na určení neplatnosti přeložení do jiného místa výkonu práce. Namísto nebo vedle ní (v konkrétních případech) lze podat i žalobu na plnění – uložení povinnosti zaměstnávat zaměstnance v i nadále v původním místě výkonu práce.¹⁸³

Dalším typem pracovněprávního určovacího sporu podle § 80 OSŘ je spor o trvání pracovněprávního poměru sjednaného na dobu určitou, pokud zaměstnanec po uplynutí této sjednané doby dále vykonává práci pro zaměstnavatele.¹⁸⁴ U tohoto typu žaloby obvykle není nijak složité prokázat právní zájem na určení. Žalobní petit je povětšinou formulován na určení, že pracovní poměr trvá. Od uvedené situace je však třeba odlišovat žalobu, jíž se odvrací fikce pracovního poměru na dobu neurčitou podle § 39 odst. 5 ZP a neplatné rozvázání pracovního poměru podle § 69 an. ZP – v obou případech by se jednalo o zákonnou určovací žalobu.

5.2 Zákonné určovací žaloby

Zákonné určovací žaloby jsou zvláštní kategorií určovacích žalob, u nichž není třeba tvrdit a prokazovat naléhavý právní zájem. Tyto žaloby se opírají o konkrétní ustanovení různých zákonů, přičemž tato ustanovení obvykle určují i ty osoby, které se mohou konkrétního určení domáhat – tedy stanovují, kdo je aktivně legitimován k podání žaloby. Různé zákony tak stanovují zvláštní procesní úpravu konkrétních určovacích žalob, která je k § 80 OSŘ ve vztahu speciality.¹⁸⁵ Zákonodárce tak nepřímou vydefinoval stěžejní sporné situace, u nichž je právní zájem na určení v podstatě presumován z důvodu existence objektivního zájmu na vyřešení takového privilegovaného sporu.

V následujícím textu budou blíže rozebrány některé aspekty vybraných skupin určovacích žalob podle zvláštních zákonných ustanovení. Mimo těchto vybraných žalob by bylo možno pojednat i např. o žalobě podle § 42 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, žalobě podle § 2290 OZ, žalobách podle § 267 a § 267a OSŘ (které se z určitého úhlu pohledu dají za žaloby určovacího charakteru taktéž považovat, resp. minimálně jsou s určovací žalobou velice úzce spjaty), žalobách podle § 24 odst. 3 a § 48 odst. 3 a 4 zákona č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, žalobách podle ZŘS (neplatnost

¹⁸³ HROMADA, Miroslav. *Pracovněprávní spory*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 120.

¹⁸⁴ § 65 odst. 2 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce

¹⁸⁵ KOSTÍK, Radim. *Zákonné žaloby určovacího charakteru*. *Právní rozhledy*, 2008, č. 17, s. 637 – 640.

a existence manželství, neplatnost a existence partnerství, o určení otcovství). Nepochybně by bylo možno pojednat i o žalobách dalších.

5.2.1 K pracovněprávním zákonným určovacím žalobám

ZP na více místech řeší situace, kdy se stanovený okruh osob může obrátit na soud za účelem určení podstatných skutečností týkajících se pracovního poměru.

Jednou z těchto předvídaných situací je situace, kdy si zaměstnanec a zaměstnavatel neplatně sjednají trvání pracovního poměru na dobu určitou, kdy zároveň zaměstnanec zaměstnavateli oznámí, že trvá na dalším zaměstnání – tím nastane zákonná fikce sjednání tohoto poměru na dobu neurčitou. Obě strany smlouvy mohou žalovat na určení, že pracovní poměr skončil uplynutím sjednané doby, a to nejpozději do 2 měsíců ode dne, kdy měl pracovní poměr skončit.¹⁸⁶

Další takovou situací je možnost podání žaloby na podstatné zhoršení pracovních podmínek za situace, kdy pracovní poměr skončil v období dvou měsíců po přechodu práv a povinností z pracovněprávního vztahu na nového zaměstnavatele. Zaměstnanec se pak může na základě tohoto určení domáhat odstupného.¹⁸⁷ „Efektivita této úpravy je dle aplikačních poznatků nízká.“¹⁸⁸

V praxi asi nejvýznamnější žalobou tohoto typu je žaloba na neplatnost rozvázání pracovního poměru podle § 72 ZP. Aktivně legitimován k podání této žaloby je ten, kdo byl do okamžiku rozvázání pracovního poměru zaměstnancem. Naopak stav v době poté (tzn. např. v době vydání rozhodnutí) není relevantní. Aktivně legitimován k podání žaloby však je i zaměstnavatel, v takovém případě platí obdobně co bylo řečeno o zaměstnanci.¹⁸⁹ Prekluzivní lhůta k podání této žaloby je stanovena na 2 měsíce ode dne, kdy měl pracovní poměr skončit. Důvodem pro podání takovéto žaloby většinou bývá jednak určení, že pracovní poměr trvá, jednak uplatnění nároku na plnění – v tomto případě náhrady mzdy nebo platu. K přiznání takového nároku je však třeba splnit ještě podmínku oznámení zaměstnance trvání na dalším zaměstnávání.¹⁹⁰ Tuto náhradu je

¹⁸⁶ § 39 odst. 5 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce

¹⁸⁷ § 339a zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce

¹⁸⁸ ŠTEFKO, Martin. § 339a [Žaloba na podstatné zhoršení pracovních podmínek]. In: BĚLINA, Miroslav, Ljubomír DRÁPAL, a kol. *Zákoník práce: komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1408.

¹⁸⁹ HROMADA, Miroslav. *Pracovněprávní spory*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 122 – 3.

¹⁹⁰ § 69 odst. 1 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce

možno přiznat až do právní moci rozsudku, kterým byla konstatována neplatnost rozvázání pracovního poměru.¹⁹¹ I zde je třeba připomenout, že tato úprava je k úpravě obecné ve vztahu speciality. Pokud tedy nebude naplněn některý z předpokladů § 72 ZP (např. jiný než předpokládaný způsob skončení pracovního poměru, jednání osob, mezi nimiž poměr není, atd.), není vyloučeno podání obecné žaloby na určení podle § 80 OSŘ.¹⁹²

Podle mého názoru není současné řešení neplatnosti rozvázání pracovního poměru příliš šťastné, protože plodí situace, kdy je po letech vedení soudního sporu rozhodnuto, že pracovní poměr tehdy neskončil, a tudíž má zaměstnanec nárok na náhradu mzdy včetně příslušenství. Toto rozhodnutí už ale nijak nereflektuje skutečnost, že zaměstnanec po celou tu dobu mohl být zaměstnancem v poměru k jinému zaměstnavateli, a tudíž od této osoby pobíral mzdu, bylo za něj odváděno pojistné na sociální zabezpečení, atd. Tuto situaci podle mého názoru nemůže vykompenzovat pouhý fakt, že soud může na návrh zaměstnavatele tuto jeho povinnost přiměřeně snížit za dobu přesahující prvních 6 měsíců potom, co měl pracovní poměr skončit.¹⁹³ Jde totiž toliko o fakultativní možnost soudu snížit náhradu blíže neurčeným způsobem.

5.2.2 K žalobám o určení neplatnosti rozhodnutí orgánu právnické osoby

O neplatnosti rozhodnutí orgánu právnické osoby je rozhodováno v rámci civilního řízení podle § 85 an. ZŘS. Tyto procesní ustanovení míří na rozhodnutí různých orgánů různých právnických osob, kdy jejich hmotněprávní úprava je roztržena v OZ a na různých místech v zákoně č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (dále jen „ZOK“).

Neplatnost rozhodnutí orgánů právnické osoby je řešena u spolků, společností s ručením omezeným, akciových společností a družstev.

Ke spolkům:

Každý člen spolku nebo osoba s právním zájmem může žádat soud o určení neplatnosti rozhodnutí orgánu spolku, pokud je toto rozhodnutí v rozporu se zákonem

¹⁹¹ HROMADA, Miroslav. *Pracovněprávní spory*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 129.

¹⁹² Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. července 2010, sp. zn. 21 Cdo 1951/2009, dostupný na www.nsoud.cz.

¹⁹³ § 69 odst. 2 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce

nebo stanovami, a pokud se neplatnosti nelze dovolat u jeho orgánů. Soud však neplatnost nevysloví, pokud pochybení nemělo vážné právní následky nebo pokud by vyslovením neplatnosti bylo podstatně zasaženo do práv třetích osob.¹⁹⁴

Ke společnostem s ručením omezeným, akciovým společnostem a družstvům:

Úprava neplatnosti rozhodnutí v ZOK vychází z úpravy neplatnosti rozhodnutí orgánů spolků v OZ, přesto zákon stanovuje určité odlišnosti. U zmiňovaných obchodních korporací tak jsou např. odlišně definovány aktivně legitimované subjekty – jsou jimi společník, jednatel, člen dozorčí rady a likvidátor společnosti s ručením omezeným, resp. akcionář, člen představenstva, člen dozorčí nebo správní rady a likvidátor akciové společnosti, resp. člen družstva, člen představenstva, člen kontrolní komise a likvidátor u družstva. Další podstatnou odlišností je také to, že důvodem neplatnosti je zde i rozpor s dobrými mravy, a že neplatnosti se lze dovolávat zásadně jen u rozhodnutí valné hromady nebo členské schůze – určení neplatnosti jiných orgánů se lze dovolávat pouze výjimečně.¹⁹⁵

Řízení o určení neplatnosti rozhodnutí je řízením s dalekosáhlými důsledky. Např. způsobuje vznik nároku člena spolku na přiměřené zadostiučinění¹⁹⁶, ale má vliv např. i na obsah obchodního rejstříku – Nejvyšší soud v této souvislosti judikoval, že „*vady, které způsobují toliko neplatnost usnesení [...] zásadně nejsou důvodem pro zamítnutí návrhu na zápis skutečnosti [...] do obchodního rejstříku, ani kdyby byly zjevné [...]. Měli některá z aktivně věcně legitimovaných osob za to, že zde takové vady jsou a že odůvodňují vyslovení neplatnosti usnesení valné hromady, musí se domáhat vyslovení neplatnosti tohoto usnesení [...] soudem.*“¹⁹⁷ Z uvedeného tak plyne, že i informace vzešlá z neplatného rozhodnutí je primárně způsobilá k zápisu do obchodního rejstříku.

K rozebírané problematice je zajímavá taktéž otázka *de lege ferenda* týkající se účastenství v řízení o neplatnosti rozhodnutí orgánu. Judikatura v této oblasti je konstantní, přičemž vychází z § 6 odst. 1 ZŘS – tedy že účastníky řízení jsou navrhovatel a ten, o jehož právech a povinnostech má být jednáno. Toto ustanovení je vykládáno tak

¹⁹⁴ § 258 a § 260 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

¹⁹⁵ § 191 – 193, § 428 – 430 a § 663 zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech

¹⁹⁶ § 261 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

¹⁹⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. května 2019, sp. zn. 27 Cdo 3796/2017, dostupné na www.nsoud.cz.

že procesně úspěšným navrhovatelem může být ten, komu zákon přiznává aktivní legitimaci, jak je to rozebráno výše. Ten, o jehož právech a povinnostech má být jednáno, je pak obchodní korporace nebo spolek. V poslední době se však objevily úvahy o tom, zda by neměly být (vedle obchodní korporace) v pozici toho, o jehož právech a povinnostech se jedná, připuštěny také další subjekty, konkrétně hlavně společník nebo člen (zejm. statutárního) orgánu společnosti. Uvedený názor stojí zejm. na zásadě *audiatur et altera pars*, která není zcela dodržena v situaci, kdy se rozhoduje např. o neplatnosti rozhodnutí o odvolání člena orgánu nebo o podílu na likvidačním zůstatku společníka, přičemž účastenství těchto osob je vyloučeno.¹⁹⁸ Uvedené je pak o to závažnější, že v tomto typu řízení je vyloučeno i vedlejší účastenství.¹⁹⁹ Podle mého názoru je na místě tento problém nějakým způsobem řešit, ať už změnou judikatury nebo změnou zákona, neboť z uvedeného je zjevné, že tím, o jehož právech je rozhodováno, je mnohdy úplně jiná osoba, než jakou judikatura připouští v pozici účastníka řízení. Mám za to, že vhodnější je v tomto směru jít legislativní cestou, neboť současné, nevhodné judikатурní řešení bude nepochybně vykazovat jistou setrvačnost.

5.2.3 K určování autorství

*„Autor, do jehož práva bylo neoprávněně zasaženo nebo jehož právu hrozí neoprávněný zásah, může se domáhat zejména určení svého autorství.“*²⁰⁰ Z uvedeného vyplývá, že je to primárně autor, kdo je aktivně legitimován k podání žaloby na určení autorství. Uvedené ustanovení je však třeba vykládat v souvislosti s § 11 zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, který okruh aktivně legitimovaných osob rozšiřuje o osobu autorovi blízkou, právnickou osobu sdružující autory a příslušného kolektivního správce, přičemž tyto osoby se mohou příslušného určení domáhat i po zániku majetkových práv.

Už ze samotné textace zákona je zjevné, že v případě této konkrétní určovací žaloby je silně potlačena její preventivní funkce – žalobu tak může podat i ten, do jehož práva již bylo neoprávněně zasaženo. Podle mého názoru však nic nebrání tomu, aby se

¹⁹⁸ PELIKÁN, Robert a Tereza MRÁZKOVÁ. *Účastenství v řízení o vyslovení neplatnosti usnesení valné hromady*. Právní rozhledy, 2021, č. 6, s. 191 – 197.

¹⁹⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. dubna 2017, sp. zn. 29 Cdo 1868/2016, dostupné na www.nsoud.cz.

²⁰⁰ § 40 odst. 1 písm. a) zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů

žalobce domáhal zdržení se tohoto zásahu nebo odstranění jeho následků žalobou na plnění, kdy bude otázka autorství řešena jako otázka předběžná. Nabízí se tedy úvaha de lege ferenda, zda tato úprava není úpravou nadbytečnou (co do situace, kdy k porušení práva již došlo).

Domáhat se určení autorství lze také za situace, kdy neoprávněný zásah pouze hrozí. Otázkou podle mého názoru je, zda lze tuto hrozbu neoprávněného zásahu ztotožnit s pojmem naléhavého právního zájmu, jak ho chápe § 80 OSŘ. Myslím si, že to učinit lze, protože si lze jen těžko představit situaci, kdy hrozí porušení něčího práva, a přitom zde není dovozen zájem na tomto určení. I zde se tedy nabízí úvaha o nadbytečnosti této úpravy vzhledem k tomu, že lze bez větších obtíží podat obecnou žalobu podle § 80 OSŘ.

I přes uvedené si však nemyslím, že by možnost dovolání se určení autorství takto přímo skrz zákonné zmocnění byla neúčelná. Přínos této úpravy je nepochybný minimálně z hlediska časového, kdy se soud zabývá pouze otázkou existence či neexistence autorství, a nikoliv už dalšími skutečnostmi jako je naléhavý právní zájem nebo existence neoprávněného zásahu. Zásah ho práva autorského je totiž podle mého názoru specifický setrvačností účinků tohoto zásahu zejm. v moderním světě charakteristickým rychlostí šíření informací, potažmo je tedy tento zásah specifický nesnadným odstraněním všech jeho následků. Z tohoto hlediska je tedy žádoucí rychlé vydání rozhodnutí, které může samo o sobě nežádoucímu zásahu předejít. Nemyslím si tedy, že by šlo o úpravu celkově nadbytečnou, ale o úpravu zjednodušující právní pozici autora ve vztahu k co nejvčasnějšímu odvrácení neoprávněného zásahu.

Závěr

V této práci jsem se zabývala jednotlivými aspekty určovací žaloby ve smyslu žalobního typu rozlišovaného na základě obsahu žalobního petitu.

V celé své práci jsem se snažila postupovat od obecných informací k informacím konkrétním, přičemž mou snahou bylo celou práci provázat i za použití odkazů na jiné její části.

V první kapitole byla rozebrána žaloba jako obecný institut občanského práva procesního. Nejprve jsem popsala charakter tohoto institutu vč. nastínění rozdílnosti přístupu k této problematice, následně jsem se věnovala dílčím, veskrze teoretickým otázkám žalobního práva a dispoziční zásady. Dále byly rozebrány praktičtější otázky obligatorních složek žaloby a žalobních náležitostí, v jejichž rámci byly rozebrány i judikatorní závěry týkající se daných problematik.

Ve druhé kapitole byly detailněji rozebrány druhy žalob podle různých dělicích kritérií tak, jak je rozeznává doktrína. Detailní pozornost byla věnována zejména rozdělení žalob podle obsahu žalobního petitu. V této kapitole byla také částečně vyložena nedávná historie žaloby určovací, dále byla vyložena souvislost žalob procesních, resp. incidenčních s žalobou určovací.

Zatímco první dvě kapitoly byly zaměřeny obecně, zbývající kapitoly se zabývaly pouze žalobou určovací.

V kapitole třetí byly blíže rozebrány preventivní a regulační aspekty určovací žaloby. Dále bylo rozebráno, co konkrétně může být předmětem této žaloby – zde byl dán důraz na výjimky z obecných pravidel. V další podkapitole pak byla rozebrána problematika totožnosti žaloby ve vztahu k překážce věci rozhodnuté a překážce litispendence, a to v souvislostech s dříve rozebíranou problematikou obligatorních náležitostí žaloby. Poslední podkapitola této části práce pojednala o vymezení žaloby na určení ve vztahu k jiným žalobním typům, opět s odkazem na dříve rozebíranou problematiku druhů žalob. V rámci pojednání o vztahu k žalobě na plnění byla popsána i aktuální schizofrenní situace v rozhodovací činnosti soudů v oblasti způsobilosti žaloby na plnění založit překážku věci rozhodnuté pro žalobu určovací.

Kapitola čtvrtá byla věnována problematice aktivní věcné legitimace a naléhavého právního zájmu. Zde byla pozornost věnována vzájemnému vztahu těchto institutů, kdy

jsem se pokusila zodpovědět otázku důvodu jejich zaměňování. Pozornost byla věnována i otázce judikatorního výkladu těchto pojmů.

V poslední, páté části práce jsem se zaměřila na postihnutí rozdílů určovacích žalob podle §80 OSŘ a žalob zákonných. Ke každé této skupině jsem vybrala tři konkrétní skupiny žalob, u kterých jsem se pokusila popsat jejich specifika a nastínit i sporné momenty jejich právní úpravy.

Jedním z cílů této práce bylo zhodnocení současné právní úpravy v situaci, kdy se zákon o žalobě na určení zmiňuje pouze minimalisticky, navíc na různých místech různých právních předpisů. Z mé práce vyplývá, že úprava tohoto žalobního typu je vzhledem k uvedenému překvapivě komplexní. Soudní praxe dokázala dostatečně vyložit neurčité právní pojmy a účelně propojit doktrínu s textem zákona tak, že (až na v této práci rozebírané výjimky) není pochyb o funkčnosti institutu žaloby na určení v podmínkách praktického života.

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

BĚLINA, Miroslav, Ljubomír DRÁPAL, a kol. *Zákoník práce: komentář*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-759-0.

BĚLINA, Miroslav a Jan PICHRT. *Pracovní právo*. 7. doplněné a podstatně přepracované vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-667-8.

HARVÁNEK, Jaromír. *Teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-807-3801-045.

HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-059-1.

HORA, Václav *Učebnice civilního práva procesního*. Praha: Všehrd, 1947.

HROMADA, Miroslav. *Pracovněprávní spory*. V Praze: C.H. Beck, 2015. Právní praxe. ISBN 978-80-7400-581-7.

JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-807-5983-756.

KINDL, Milan, Alexander ŠÍMA a Ondřej DAVID. *Občanské právo procesní*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-098-7.

LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016, 978-80-7478-986-1.

Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6.

PETR, Bohuslav. *Vydržení v českém právu*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. ISBN 80-7179-546-1.

RYCHETSKÝ, Pavel. *Ústava České republiky: Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky : komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-809-3.

SCHELLEOVÁ, Ilona. *Civilní proces*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. ISBN 80-868-6109-0.

STAVINHOVÁ, Jaruška a Petr LAVICKÝ. *Základy civilního procesu*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5062-4.

SVOBODA, Karel, Renáta ŠÍNOVÁ a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces*. V Praze: C.H. Beck, 2014. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-279-3.

SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-535-9.

SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-473-9.

ŠALOMOUN, Michal. *Ochrana názvů, postav a příběhů uměleckých děl*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. C.H. Beck pro praxi. ISBN 978-80-7400-097-3.

WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-298-1.

WINTEROVÁ, Alena, *Žaloba v občanském právu procesním*, Praha: Univerzita Karlova, 1979. Acta Universitatis Carolinae, Iuridica monographia XXXI.

2. Seznam článků v odborných časopisech

BAUDYŠ, Petr. *Žaloby o nemovitostech*. Bulletin advokacie, 2004, č. 6, s. 25 – 28.

DOLEŽAL, Radim. *Náprava nesouladu zápisu v katastru nemovitostí se skutečností*. Bulletin advokacie, 2020, č. 5, s. 45 – 48.

DVOŘÁK, Bohumil. *Ke vztahu rozsudku o žalobě na plnění a následné žaloby určovací*. Právní rozhledy, 2008, č. 9, s. 332 – 336.

KOSTÍK, Radim. *Zákonné žaloby určovacího charakteru*. Právní rozhledy, 2008, č. 17, s. 637 – 640.

LACINA, Zdeněk. *O určení vlastnického práva nebo o určení neplatnosti smlouvy o převodu nemovitostí?*. Bulletin advokacie, 2002, č. 1, s. 42 – 46.

PELIKÁN, Robert a MRÁZKOVÁ, Tereza. *Účastenství v řízení o vyslovení neplatnosti usnesení valné hromady*. Právní rozhledy, 2021, č. 6, s. 191 – 197.

SPÁČIL, Jiří. *Vztah vlastnických žalob na plnění a na určení*. Soudní rozhledy, 2013, č. 9, s. 306 – 309.

SPÁČIL, Jiří. *Žaloby na určení vlastnického práva*. Soudní rozhledy, 2002, č. 6, s. 197 – 200.

SVOBODA, Karel. *Žaloby na ochranu vlastnického práva podle nového občanského zákoníku*. Právní rozhledy, 2013, č. 4, s. 144 – 147.

WINTEROVÁ, Alena. *Hromadné žaloby (procesualistický pohled)*. Bulletin advokacie. 2008, č. 10, s. 21 – 27.

WINTEROVÁ, Alena. *Incidenční spory*. Bulletin advokacie. 2003, č. 4, s. 12 – 17.

3. Seznam použitých internetových zdrojů

Systém ASPI [právní informační systém].

Beck-online [právní informační systém].

www.nsoud.cz

www.usoud.cz

4. Seznam použitých právních předpisů

Listina základních práv a svobod

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.

Zákon č. 113/1895 ř. z., civilní řád soudní

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 549/1991 Sb., zákon České národní rady o soudních poplatcích

Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství

Zákon č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách

Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů

Zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích.

Zákon č. 120/2001 Sb., exekuční řád

Zákon č. 182/2006 Sb., zákon o úpadku a způsobech jeho řešení

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 256/2013 Sb., zákon o katastru nemovitostí

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízení soudních

Zákon č. 293/2013 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

5. Seznam použité judikatury

Nález Ústavního soudu ze dne 20. června 1995, sp. zn. III. ÚS 17/1995

Nález Ústavního soudu ze dne 4. července 1996, sp. zn. III. ÚS 80/1996

Nález Ústavního soudu ze dne 10. července 2008, sp. zn. II. ÚS 2742/2007

Nález Ústavního soudu ze dne 10. března 2009, sp. zn. IV. ÚS 1106/2008

Nález Ústavního soudu ze dne 2. srpna 2016, sp. zn. I. ÚS 3943/2014

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. února 1999, sp. zn. 2 Cdon 648/1997

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. června 1999, sp. zn. 2 Cdon 1690/1997

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. června 1999, sp. zn. 21 Cdo 487/1999

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. května 2000, sp. zn. 22 Cdo 2568/1998

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. listopadu 2000, sp. zn. 22 Cdo 1868/2000

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. prosince 2000, sp. zn. 20 Cdo 1897/1998, publikovaný pod číslem 61/2001 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. dubna 2001, sp. zn. 22 Cdo 2147/1999, publikovaný pod č. 68/2001 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. května 2001, sp. zn. 22 Cdo 494/2000

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. listopadu 2001, sp. zn. 30 Cdo 1857/2001

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. dubna 2002, sp. zn. 21 Cdo 679/2001

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. srpna 2002, sp. zn. 22 Cdo 1433/2000

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. listopadu 2002, sp. zn. 21 Cdo 630/2002

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. prosince 2002, sp. zn. 22 Cdo 1377/2001

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. února 2005, sp. zn. 28 Cdo 1895/2004

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. července 2007, sp. zn. 22 Cdo 1075/2006

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. července 2010, sp. zn. 21 Cdo 1951/2009
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. července 2010, sp. zn. 26 Cdo 4401/2008
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. listopadu 2012, sp. zn. 32 Cdo 2131/2012
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. května 2015, sp. zn. 30 Cdo 366/2015, publikovaný pod číslem 6/2016 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. července 2018, sp. zn. 21 Cdo 4332/2017
Stanovisko Ústavního soudu ze dne 1. listopadu 2005, sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/2005
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. října 2003, sp. zn. 30 Cdo 596/2002
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. listopadu 2005, sp. zn. 21 Cdo 1002/2005, publikované v časopise Soudní judikatura č. 3, ročník 2006 pod číslem 32
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. července 2007, sp. zn. 26 Odo 353/2006
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. prosince 2008, sp. zn. 28 Cdo 2521/2008
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. července 2010, sp. zn. 28 Cdo 3889/2008
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. června 2011, sp. zn. 30 Cdo 4880/2010
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. března 2012, sp. zn. 31 Cdo 2847/2011, publikované pod číslem 72/2012 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. června 2012, sp. zn. 33 Cdo 1234/2011
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. prosince 2012, sp. zn. 21 Cdo 4487/2011
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2013, sp. zn. 23 Cdo 2699/2012
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. prosince 2013, sp. zn. 23 Cdo 4110/2011
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. dubna 2017, sp. zn. 29 Cdo 1868/2016
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. května 2019, sp. zn. 27 Cdo 3796/2017
Usnesení Ústavního soudu ze dne 7. ledna 1994, sp. zn. IV. ÚS 2/1993

6. Seznam ostatních zdrojů

Sněmovní tisk 932/0 – vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony (dostupný na <https://www.psp.cz/sqw/srch.sqw>)

Sněmovní tisk 35/0 – vládní návrh zákona o hromadném řízení (dostupný na <https://www.psp.cz/sqw/srch.sqw>)

Určovací žaloba jako typ žaloby

Abstrakt

Žaloba je jedním z vůbec nejdůležitějších institutů civilního práva procesního. Obecně je chápána jako procesní úkon žalobce, ale také jako nástroj ochrany žalobcova ohroženého či porušeného práva. Je do značné míry ovládána dispoziční zásadou, přičemž sama žaloba je vlastně komplexním dispozičním úkonem žalobce. Každá žaloba má tři základní obligatorní složky, které jsou podstatné pro otázku totožnosti žalob. Žaloba musí taktéž obsahovat předepsané obecné a zvláštní náležitosti. V praxi rozlišujeme více druhů žalob, přičemž nejdůležitějším dělením je dělení podle obsahu žalobního petitu. Takto rozlišujeme žaloby na plnění, žaloby určovací, právotvorné a statusové.

Předmětem žaloby na určení je právo nebo právní poměr. Ve stanovených případech jím může být i právní skutečnost. Právo také někdy může být určováno k určitému okamžiku v minulosti. Žaloba na určení má primárně preventivní funkci, ač tato funkce nemusí být vždy funkcí dominantní. Tato žaloba může být formulována pozitivně nebo negativně, jejím účelem je vydání deklaratorního rozhodnutí, nikdy ne rozhodnutí konstitutivního. Toto rozhodnutí je ve své podstatě autoritativním výrokem soudu o existenci či neexistenci práva nebo právního poměru.

Základními podmínkami pro úspěch žalobce ve věci jsou aktivní věcná legitimace a naléhavý právní zájem na určení. Obojí musí splňovat žalobce, žalovaný musí být legitimován pasivně. Tyto podmínky jsou praxi často směřovány, tato práce se zabývá důvody tohoto směšování i jejich vzájemným odlišením.

Žaloby na určení rozlišujeme dvojího druhu – na jedné straně jsou to žaloby obecné, u kterých je třeba tvrdit a prokazovat naléhavý právní zájem, na druhé straně jsou to žaloby zákonné, u nichž tento zájem tvrzen a prokazován být nemusí. V této práci je rozebírán jejich vzájemný vztah a odlišnosti, zároveň jsou rozebírány dílčí aspekty konkrétních žalob obou skupin.

Klíčová slova: žaloba na určení, druhy žalob, civilní řízení

Declaratory action as a type of action

Abstract

An action is one of the most important institutes of civil procedure law. It is generally understood as a procedural act of a plaintiff, but it is also understood as an instrument for the protection of the plaintiff's threatened or infringed right. It is largely governed by the principle of disposition while the action itself is in fact a complex act of disposition of the plaintiff. Every action has three basic mandatory components which are essential to the question of the identity of different actions. Action also must include prescribed general and special requirements. In practice, we distinguish between several types of actions, the most important division being the division according to the content of the claim. This is how we distinguish between actions for specific performance, declaratory actions, constitutive actions and personal status actions.

The object of declaratory action is to declare right or legal relationship. In certain cases, object can also be a legal fact. Right can also be declared in relation to some point in the past. Declaratory action has primary preventive function, but this function is not always dominant. Declaratory action can be positive or negative, the purpose of it is to issue declaratory decision, never constitutive one. The decision is in essence authoritative statement of the court about existence or nonexistence of a right or legal relationship.

The basic conditions for the plaintiff's success in the case are plaintiff's right of action and an urgent legal interest. Plaintiff must fulfil both, defendant must be a subject to the legal obligation. Both conditions are often mixed up, this thesis deals with the reasons of it and with the distinction between them.

There are two types of declaratory actions – on one hand there are general actions with the necessity of claiming and proving legal interest, on the other hand there are legal based actions without the necessity of claiming and proving legal interest. This thesis deals with their relationship and distinctions, it also analyses partial aspects of the specific actions of both groups.

Keywords: declaratory action, types of actions, civil procedure